

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
VEFATININ 100. YILINDA
ALİ EMİRİ ÖZEL SAYISI
YIL 10, EYLÜL 2024

Elif SAKARYA

Anadolu Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
Eskişehir/TÜRKİYE
sakarya.elif605@gmail.com

ORCID

**16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDE
NAZİRE İLE İLGİLİ
KAVRAMLAR VE NAZİRECİLİK
GELENEĞİ**

CONCEPTS RELATED TO NAZIRA
AND THE TRADITION OF NAZİRE
IN THE 16TH CENTURY TAZKIRAS

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 03.06.2024 | Received Date: 03.06.2024
Kabul Tarihi: 09.08.2024 | Accepted Date: 09.08.2024
Yayımlanma Tarihi: 30.09.2024 | Date Published: 30.09.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Sakarya, Elif. "16. Yüzyıl Tezkirelerinde Nazire ile İlgili Kavramlar ve Nazirecilik Geleneği". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* Vefatının 100. Yılında Ali Emîrî Özel Sayısı, (Eylül 2024), 427-457.

Sakarya, Elif. "Concepts Related to Nazira and the Tradition of Nazire in the 16th Century Tazkiras". *Hikmet-Journal of Academic Literature* Special Issue on the 100th Anniversary of Ali Emîrî's Death, (September 2024), 427-457.

10.28981/hikmet.1509797

Elif SAKARYA

**16. YÜZYIL TEZKİRELERİNDE NAZİRE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE
NAZİRECİLİK GELENEĞİ**

CONCEPTS RELATED TO NAZIRA AND THE TRADITION OF NAZIRE IN THE 16TH
CENTURY TAZKIRAS

ÖZ

Nazire veya nazirecilik en genel tanımı ile vezin, kafiye ve ölçü birlikteliği göz önünde bulundurularak bir şiirin benzerini ve aynı zamanda ondan daha iyisini yazma işlemidir. Nazire eğitim faaliyeti veren, şiir geleneğinin devamlı olmasını sağlayan ve devrin şairlerini yetiştiren önemli bir okul işlevi de görmektedir. Bu şair yetiştirme görevi gören okulda şairler zemin şiir şairini geçme arzusu, gereklilik görme, meydan okuma ile dostluk gösterme gibi çeşitli sebeplerle nazireler kaleme alarak kendilerini göstermektedir. Bu çalışmada bu sebeplere de değinilerek 16. yüzyılda kaleme alınan yedi tezkirede nazire kavramı ve nazire ile ilgili diğer kavramlardan olan nakize, cevap, müşâare ve tazmin ele alınmıştır. Nazire, nazire mecmuaları ile nazirelerin yazılma sebeplerine değinilmesinin ardından nazire ile ilgili kavramlar ve bu kavramların tezkirelerdeki kullanımları tespit edilmiş ve yapılan tespitlerin ardından konu örnekleriyle birlikte açıklanmıştır. Müstakil bir biçimde ele alınarak kullanımlarının netleştirilmesinin amaçlandığı kavramların incelenmesinden sonra nazirecilik geleneğinden bahsedilerek eserlere yazılan nazireler ve şiirlere yazılan nazireler olarak iki temel ayrıma gidilmiş ve bu kısımda şairlerin nazire yazma sebepleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nazire, Nakize, Cevâb, Müşâare, Tazmin.

ABSTRACT

Nazire or nazire, in its most general definition, is the process of writing a poem similar to a poem and at the same time better than it, taking into account the unity of meter, rhyme and meter. Nazire also functions as an important school that provides educational activities, ensures the continuity of the poetry tradition and trains the artists of the period. The poets who did the work of breeding these poets showed that by writing verses for various reasons such as the desire to surpass the ground poetry poet, seeing necessity, and showing challenge and friendship. By mentioning these effective reasons, the concept of nazire and other concepts related to nazire, such as nakize, answer, mushaare and compensation, were discussed in seven tezkires written in the 16th century. After mentioning nazire, nazire magazines and the reasons for writing nazires, the concepts related to nazire and the use of these concepts in tezkires were determined and after the determinations, the subject was explained with examples. After examining the concepts in which it is aimed to clarify their use in a separate manner, two basic distinctions were made as the nazires written in the works and the nazires written in the poems by mentioning the nazire regime, and the errors of these manuscript writers in writing nazire continue to emerge.

Keywords: Nazire, Nakize, Cevâb, Mutual Poems, Tadmin.

Giriş

Klasik Türk Edebiyatı'nın başlangıcından itibaren varlığını gösteren ve gittikçe yaygınlaşan nazirecilik, zaman içerisinde bir gelenek hâline gelmiştir. Bu gelenek yıllar içinde önemini kaybetmeden sürdürülmüş ve Klasik Türk Edebiyatı'nın sonrasında da şairler tarafından benimsenmiştir. Nazirecilik geleneği ile ilgili şu ana kadar gerek nazireyi konu edinen gerekse içerisinde nazireden de bahsetmenin elzem olduğu çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan ilki Tevfik Fikret'in "*Nazire-perdâzlık*" (1987) başlıklı yazısıdır. Fikret, çalışmasında nazire ve taklit arasındaki ilişkiyi değerlendirmiş ve bu konu ile ilgili görüşlerini açıklamıştır. Nazireden bahsedilen bir diğer çalışma Nihad Sami Banarlı'nın "*Büyük Nazireler Mevlid ve Mevlid'de Milli Çizgiler*" (1963, 1-24) adlı metninde nazireye ayırdığı kısımdır. Nazireye ayrılan bu bölümde Banarlı Doğu'daki ve Batı'daki nazire anlayışlarına değinerek edebiyatımızdaki nazire geleneğini ve bu geleneğin katkılarını anlatmıştır. Banarlı'nın çalışmasındaki tespitler özellikle Bâkî ve Ahmed Paşa'nın ilişkisi üzerinden okuyucuya sunulmuştur.

"*Divan Şiirinde Nazire Geleneği*" (1981, 24-26) adlı çalışmasıyla nazireyi konu edinen bir diğer isim Mustafa İsen'dir. İsen, bu çalışmasında nazireyi, nazirecilik geleneğinin oluşumu ve gelişimini ana hatlarıyla ele almıştır.

Nazireyi temel bir kavram olarak alan ve ayrıntılı bir biçimde sunarak edebiyatımıza katkı sağlayan çalışmalardan biri Edith Ambros'un kaleme aldığı "*Nazire, The Will-o'-the-wisp of Ottoman Dîvân Poetry*" (1989, 57-65) başlıklı yazısıdır. Bu çalışmada Ambros, nazireyi diğer şiirlerden ayıran faktörler üzerine ayrıntılı bir inceleme yapmıştır.

Nazirecilik geleneğinin ele alındığı çalışmalardan biri Hasan Aktaş tarafından "*Nazirecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları*" (2001, 282-294) başlığıyla yayımlanmıştır. Aktaş bu çalışmasında Cumhuriyet dönemindeki şairlerin divan şairlerine yazdıkları nazireleri ele almıştır.

Nazire ile ilgili en kapsamlı çalışma M. Fatih Köksal'a aittir. Nazirenin tanımından başlayarak nazireciliğin bir gelenek halini almasına, mecmualara, nazirenin yazılış sebeplerine kadar nazire ile ilgili hemen her türlü bilgiyi "*Sana Benzer Güzel Olmaz – Divan Şiirinde Nazire*" (2018) adlı kitabında toplamıştır.

Nazire ile ilgili kavramlardan olan ve nazire benzeri şiirlerle ilgili müstakil çalışmalar yok denecek kadar azdır. Nazire ile ilgili kavramlardan biri olan ve karşılıklı şiirleşmek anlamına gelen müşâare ile ilgili Ali İhsan Öbek "*Klasik Türk Edebiyatında Müşâare*" (2005) başlıklı çalışması konusu itibariyle oldukça yol gösterici olmuştur.

Zaman geçtikçe önemli bir gelenek hâline gelen nazire yazma, yazılan nazireler ve nazire yazarlar ile ilgili müstakil eserlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç neticesinde ortaya "nazire mecmuaları" çıkmıştır. Devir şairlerinin şiir anlayışları, eğilimleri, zevkleri, işledikleri konular, şekil, vezin, kafiye ve redif

tercihleri ile ilgili önemli bilgilerin açığa çıkmasına yardımcı olan bu mecmualar ayrıca tarihimizin içerisinde adı günümüze ulaşmayan fakat yaşadığı dönemde tanınan şairleri de edebiyatımıza kazandırmaları sebebiyle oldukça önemlidir. Birçok kaybolmuş eser, adı unutulmuş şair nazire mecmuaları sayesinde gün yüzüne çıkmıştır. Edebiyat tarihimiz boyunca derleyeni belli olan beş adet nazire mecmuasına rastlanmıştır. Mecmualardan ilki Ömer bin Mezîd tarafından derlenen *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*'dir. II. Murâd devrinde derlenen bu eserde 84 şairin 397 şiiri bulunmuştur (Canpolat, 1995, 7). Sadettin Nüzhet Ergun (1928, 1721-1722) tarafından ilk kez tanıtılan eserle ilgili ayrıntılı inceleme Mustafa Canpolat tarafından yapılmıştır. Mecmuanın en önemli özelliği Nesîmî, Ahmedî ve Şeyhî gibi önemli şairlerin nasıl bir ortamda yetiştikleri, etkilendikleri ve etkiledikleri şairler hakkında daha önce bahsedilmeyen bilgilere yer vermesidir.

Derleyeni belli olan ikinci nazire mecmuası Eğridirli Hacı Kemal'in derlediği *Câmi'u'n-Nezâ'ir*'dir. Mecmua ile ilgili ilk olarak Yasemin Ertek Morkoç (2003) bir çalışma yapmıştır. Ardından mecmuanın Bayezid nüshasını ele alarak Orhan Kılıçarslan (2022) bir doktora tezi hazırlamıştır. Kılıçarslan'ın tezinde belirttiğine göre eserde şairin kendi şiirleri dahil olmak üzere 266 şair ve 3140 şiir derlenmiştir. Diğer mecmualarda yer almayan ya da çok az bahsedilen Dehhânî, Dâî, Şeyyad Hamza gibi şairlerin şiirleri bu mecmuada bulunmuştur.

Üçüncü ve derlendiği dönem içerisinde en fazla tanınan mecmua Edirneli Nazmi tarafından hazırlanmıştır. *Mecma'u'n-Nezâ'ir* adlı bu eserde 360 şairin 3356 şiirine (Köksal, 2018, 80) rastlanmıştır. 14, 15 ve 16. yüzyıllardaki nazire şairlerini ve şiirlerini barındıran eser ile ilgili M. Fatih Köksal doktora tezi hazırlamıştır.

Kanûnî döneminde yaşayan ve I. Ahmed ile döneminde yetişen şairlerin nazirelerini toplayan bir isim Pervâne Bey'dir. 641 varaktan oluşan bu eser, müellif hattı olmadığından dolayı orijinalliğini koruyamamıştır. Mecmua ile ilgili olarak Kâmil Ali Gıynaş (2014) bir doktora tezi hazırlamış ardından eseri üç cilt halinde neşretmiştir.

Derleyeni belli olan son nazire mecmuası Budinli Hisâlî tarafından hazırlanan *Metâli'u'n-Nezâ'ir*'dir. Mecmua, dönemin diğer nazire mecmualarından farklı olarak şiirlerin sadece matla beyitlerine yer vermiştir. Eser ile ilgili Bilge Kaya (2003) tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.

Derleyeni belli olan beş nazire mecmuasının haricinde derleyeni belli olan fakat varlığı günümüze ulaşmayı başaramayan bir mecmua Sabrî adlı şair tarafından derlenmiştir. *Ahdî tezkiresinde* yer alan bilgiye göre İstanbullu olan şair, yazılan nazireleri incelemiş ve bu nazireleri *Câmi'u'n-Nezâ'ir* adında bir mecmuada derlemiştir (Solmaz, 2018, 197).

Şairleri nazire yazmaya iten sebepler şairden şaire ve hatta dönemden döneme farklılık göstermektedir. Bu yüzden herhangi bir şairin ne sebeple bir nazire yazmaya ihtiyacı olduğu, şairi nazire yazmaya iten durumların varlığı

genelleme yapılamayacak kadar kendine özgüdür. Fakat elimizdeki bilgilerle birlikte nazirelerin varlığına dayanarak her şair ve şiir için geçerli olmasa bile bazı genel sebepler sayılabilmektedir. Bu sebeplerle ilgili M. Fatih Köksal'ın kitabında topladığı başlıklar şu şekildedir:

- a. Zemin şiiri geçme arzusu.
- b. Meydan okumalara cevap verme ihtiyacı.
- c. Üstad şairleri izlemek.
- d. Bir dostluk nişanesi olarak nazireleşmek.
- e. Genç şairleri teşvik için nazire yazmak.
- f. Nazirenin sağladığı imkân: Hazır kalıplar. (Köksal, 2018, 112-126)

Bu sebepler haricinde bir neden de bir şairin şiirine nazire yazma gerekliliğidir. Tezkirelerde Hâfız-ı Acem'in Kadri Efendi'nin şiirine yazdığı nazire ile ilgili olarak bu şiire nazire yazılması gereklidir açıklaması bir başka nazire yazma sebebini açığa çıkarmaktadır (Kılıç, 2018, 257). Gubârî-i Diger adlı şairin Ahmed Paşa'nın şiirlerini inceleyerek şiirlerine nazire yazma gayreti içerisinde girmesi de nazire yazma sebeplerinden biridir (Kılıç, 2018, 553). Ayrıca Sülûkî adlı şairin dönemdeki neredeyse her şairin şiirine nazireler yazarak kendine şairler arasında yer bulma çabası da nazirenin yazılış sebeplerinden birinin katılım isteği olduğunu göstermektedir (Kılıç, 2018, 433-434). Bahsedilen sebeplerin ortak noktası "kendini kanıtlayarak bir yer bulma"dır. Gerek usta bir şairin şiirine nazire yazma gayreti göstermek gerekse nazire yazmayı bir gereklilik olarak görmenin ortak noktası budur.

Nazirecilik geleneğinde, esere ya da şiire yazılmış olan nazirelerde şairler bazı koşulları göz önüne almışlardır. İlk olarak şairler bir nazire yazarken zemin şiirin nazım şekline, veznine, kafiye ve eğer şiirde yer verilmişse redifine dikkat etmiştir. İkinci olarak ise zemin şiirin anlam dünyası nazire yazarken şairler tarafından titizlikle incelenmiştir. Böylece bu iki hususa dikkat edilerek şiir hem şekil olarak hem de içerik bakımından örnek alınarak benzeri yazılan şiiri de bünyesinde barındırmaya devam etmiştir.¹

Bu çalışma kapsamında 16. yüzyılın tezkire yazarları olan Sehî Bey, Latîfî, Ahdî, Âşık Çelebi, Beyânî, Kınalızade Hasan Çelebi ve Gelibolulu Ali'nin tezkireleri incelenmiştir. Tezkireler incelenirken özellikle nazire ve nazire ile ilgili kavramlardan "nakize, cevâb, müşâare ve tazmin" in tezkirelerde nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur. Kavramlarla ve tezkirelerdeki bu kavramlarla ilgili örnekler incelendikten sonra nazirecilik geleneğinden bahsedilmiş ve gelenek kapsamında eserlere yazılan nazireler ile şiirlere yazılan nazireler anlatılmıştır.

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Köksal, 2018, 49-55.

1. Nazire ile İlgili Kavramlar

1.1. Nazire:

Bir şairin şiirine sonradan bir başka şair veya şairin kendisi tarafından, kafiyeleri veya kafiye ve redifleri aynı olan, aynı vezin ve konuda yazılan, çoklukla gazel ve kasidelerde görülen benzer şiirlere nazire veya cevap denir (Yavuz, 2013, 359). Nazire yazmak, dönem içerisinde “tanzir etmek, nazire yazma, nazire söyleme, nazire deme, cevap deme, cevap yazma, cevap verme” (Köksal, 2018, 19) gibi ibarelerle adlandırılmıştır.

Klasik Türk Edebiyatı geleneğinde şairlerin kendilerini yetiştirebilmesi, kendinden önce yazılanlardan daha güzel eserler verebilmesi, dönem şairleri arasında kendine bir yer edinebilmesi gibi durumlarla beraber nazirecilik geleneği de ön plana çıkmıştır. Çeşitli amaçlar çerçevesinde toplanan nazirecilik veya nazire yazma şairler için adeta itici bir güç konumuna gelmiştir. Henüz kendini tam manasıyla geliştirememiş fakat gelişime açık olan şairler bu itici güçle kendilerini adeta bir okuldaymışçasına şiir bilgisinin gelişmesi ve yeteneklerinin artması için zorlamışlardır. Kendinden önce eserler veren şairlere karşı hayranlık besleyerek onun gibi olma arzusuyla usta gördüğü, saygı duyduğu ve imrendiği bir şairin şiirini kendisine örnek alan şair, orijinalinden daha güzelini yazma amacıyla nazirecilik geleneğine adımını atar. Şair, attığı bu adımla birlikte başka bir dünyanın kapılarını açarak o andan itibaren adeta bir yarışın içerisinde yer alır (Yavuz, 2013, 360).

Nazire ile ilgili tanım yapılırken genellikle nazirelerin bir gazele veya kasideye yazılacağı üzerinde durulur. Fakat nazire bir gazele, bir kasideye yazılabileceği gibi bir şair tarafından bir başka şairin eserinin bütününe de yazılabilir. 16. yüzyıl tezkireleri incelendiğinde eserin bütününe yazılan oldukça fazla nazire örneğine rastlanmıştır. Nazirelerin hangi nazım şekillerine yazıldığı hususunda tezkirelerde detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Tezkirelerde detaylı bilgi bulunmamasına karşın nazire mecmuaları ve nazire ile ilgili diğer çalışmalardan yararlanarak Köksal şu tasnifi yapmıştır (Köksal, 2018, 26)

- a. Mesnevilere Yazılan Nazireler
- b. Diğer Nazım Şekillerine Yazılan Nazireler
- c. Bir Eserin Tümüne Yazılan Nazireler

Köksal’ın tasnifi göz önünde bulundurulduğunda tezkirelerdeki nazire kavramının kullanımı da şekillenmektedir. Tasnifin ilk maddesindeki mesnevilere yazılan nazirelere, tezkire yazarları kimi zaman nazire derken kimi zaman cevap adı vermiştir.² Cevap veya nazire kavramlarından hangisinin ne için kullanıldığı tezkirelerde açıklığa kavuşmuş bir durum değildir.

² Bu konu ile ilgili ayrıntılı inceleme “Cevap” kısmında verilmiştir.

İkinci madde olan diğer nazım şekillerine yazılan nazirelerde, gazel ve kasidelere yazılanlar göze çarpmaktadır. Tezkirelerde gazel ve kasideden, yazılan nazireden, nazire yazandan ve nazire yazılardan bahsedilirken gazel ve kaside haricindeki nazım şekillerine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bu durumda, tezkire yazarlarının mesnevi, gazel ve kasideler üzerine yazılmış nazireler üzerinde durduğu söylenebilir.

Tezkirelerden kitap olarak tanımlayabileceğimiz bir şairin eserinin tümüne yazılmış nazireler de bulunmaktadır. Köksal'ın tasnifindeki üçüncü madde olan bu tür nazireler genellikle Fars şairlerinin eserlerine yazılan nazirelerden oluşmaktadır.³

1.1.2. Nakize:

Eski Türk edebiyatı geleneğinde nazirenin geniş kapsamlı ve yaygın bir nazım türü olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Nazire her ne kadar yaygın bir kullanım alanında sahip olsa bile bir şiirin anlam olarak zıttının kastedildiği şiirlerin adı olan nakizenin bir o kadar az kullanıldığı görülmektedir. Nazirede olan anlam bütünlüğü nakizede yerini anlamın tersine bırakmıştır. Bu sebeple nakizeler, nazireler kadar sık ele alınmamıştır.

16. yüzyıl tezkireleri incelendiğinde nakize ile ilgili iki kullanıma rastlanmıştır. Bu kullanımların ikisi de Latîfî'nin tezkiresinde geçmektedir. Bunlardan ilki Sagârî adlı şairin Necati Bey'e yazdığı belirtilen nakizelerdir. Şair Sagârî, Necati Bey'in gazellerinin bir kelimesini yahut ibaresini bozmuş ve şairi alaya alarak onun şiirlerine nakize yazmıştır (Canım, 2018, 261). Nakizenin kullanımı ile ilgili bir diğer örnek Likâyî adlı şairin Ahmedî-i Tebrîzî'nin *Yusûfu Züleyhâ* adlı mesnevisine yazmış olduğu nakizesidir. Nazire yazmayı amaçlayan Likâyî, eseri nakize olarak şekillendirmiş ve yazdığı eseri Sultan Bayezid'e sunmuştur⁴. Eseri okuyan Sultan Bayezid hiddetlenip bu yazılan nakizenin yakılmasını emretmiştir. Böylece Likâyî tarafından yazılan nakize örneği günümüze ulaşmayı başaramamıştır (Canım, 2018, 474).

Tezkirelerde geçen ve nakizenin kavram olarak kullanımına değinen bu iki örnek haricinde Latîfî'nin tezkiresinde "nakize"nin geçtiği bir kısım daha bulunmaktadır. Latîfî'nin aktardığına göre, Valihi adlı bir şair "Türk dilinde Necati Bey'in şiirlerine benzer nazire yazılmaz, yazılan bu nazireler ancak nakize olur" (Canım, 2018, 544) diyerek Necati Bey'in şiirinin büyüklüğünü vurgulamıştır.

³ Bu konu ile ilgili ayrıntılı inceleme "Eserlere Yazılan Nazireler" kısmında verilmiştir.

⁴ Cemal Kurnaz, bahsedilen şairin Ahmedî olduğunu söylemiştir. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalar ışığında Ahmedî'nin Yûsuf u Züleyhâ adlı bir mesnevisinin olmadığı, bu eserin Ahmedî-i Tebrîzî'ye ait olduğu ortaya çıkmıştır.

bk. Kurnaz, 2007, 5; Gülüm, 2021, 50-51,

Ayrıntılı bilgi için: Çeri, 2010; Yapıcı, 2006; Korkmaz, 2014.

1.1.3. Cevap:

Cem Dilçin, nazire için “tanzir etmek, nazire yazma, nazire söyleme, nazire deme, cevâb deme, cevâb yazma, cevâb verme” tanımını kullanmıştır (Dilçin, 1986, 108). Bu tanım göz önüne alındığında nazire bir tür cevap verme uğraşı olarak görülmüştür. Fakat durum odur ki nazire ve cevap kavramlarının birbiri yerine kullanılıp kullanılmayacağı, birbirlerine eşdeğer bir anlamda olup olmadıkları henüz netleşmiş bir konu değildir. Bu konuya ilişkin Gibb, bir mesneviyi taklit biçiminde yazılmış eserlere cevâb denildiğini ifade ederken (Gibb, 1999, 79) Tahir Olgun “cevâb” kavramını, İran şairlerinin nazire karşılığı bir terim olarak tanımlamıştır (Olgun, 1984, 114).

Çalışmaya göre Gibb’in tanımı da Olgun’un tanımı da cevâb kavramını tam olarak karşılamamaktadır. Bu iki tanım göz önüne alındığında kasideler ve gazellere yazılan cevaplar, cevap kavramının dışında kalmaktadır.

16. yüzyıl tezkirelerine bakıldığında “cevâb” kavramının net bir tanım olarak kullanılmadığı açıkça görülmektedir. Cevâb, kimi yazarlar tarafından mesnevilere yazılan nazireler için kullanılırken kimi yazarlar tarafından ise kasidelere ve gazellere yazılan nazireler için kullanılmıştır. “Cevâb-ı hamse” veya “cevâb-ı penc-genc” olarak adlandırılan hamselere yazılan nazirelerde “cevâb” kavramının kullanılması Gibb’in cevap için yaptığı tanımı doğrulamakla birlikte Sehî Bey’in *Heşt Behişt* adlı tezkiresinde geçen Kurbî adlı şairin Ahmed Paşa’nın “koynına” redifli gazeline cevap yazması (İsen, 2017a, 183) gibi gazel ve kasidelere yazılan nazireleri eksik bırakmaktadır. Latîfî tezkiresinde Behiştî (Canım, 2018, 154), Fuzûlî-i Bağdâdî (Canım, 2018, 416), Muîdî (Canım, 2018, 487), Celîlî-i İznîkî (Canım, 2018, 175), Hamdi Çelebi (Canım, 200) ve Taşlıcalı Yahyâ (Canım, 2018, 568) gibi isimlerin hamseleri cevap kavramı ile açıklanmaktayken diğer tezkirelerde bu durum geçerli değildir. Bu kavram karmaşası içerisinde cevâb kavramının şair ve yazarlar tarafından ne için kullanıldığı tam olarak açığa çıkmamaktadır. Bu yüzden mesnevilere yazılan veya gazeller ile kasidelere yazılan ya da İran şairlerine yazılan nazirelere cevâb denir, tanımları cevâb için ne tam doğru ne de tam anlamıyla yanlış bir açıklamadır. Sonuç itibarıyla cevâb, bugüne kadar yapılan açıklamaların hepsini kapsayan oldukça geniş bir anlamdadır.

16. yüzyıl tezkire yazarlarından Sehî Bey, İran şairlerinin kaleme aldıkları kasidelere (İsen, 2017a, 21-27), Hafız-ı Şirazi (İsen, 2017a, 27), Hacı-i Selmân ve Molla Camî’nin gazellerine (İsen, 2017a, 42) şairler tarafından cevâb yazıldığını belirtir. Ayrıca İzârî’nin “kınama” yolu ile Molla Lutfî’nin kasidesine cevâb verdiğini (İsen, 2017a, 54) ve yukarıda belirtildiği gibi Kurbî adlı şairin Ahmed Paşa’nın gazeline cevâb verdiğini ifade etmektedir.

Sehî Bey’in tezkiresindeki kullanımlar haricinde kendisine yazılan bir nazireye karşılık olarak bir şiir yazmak da cevâb kavramının kapsamındadır. Latîfî tezkiresinde bahsedilen Ahmed Paşa’nın, Niyazi-i Burusevî’nin kendisine yazdığı nazireye cevâb yazarak karşılık vermesi bu duruma bir örnektir.

(Canım, 2018, 540). Nazire'nin bir tür cevap verme olduğu düşünüldüğünde buradaki olay yazılan bir cevâba karşılık vermek şeklinde açıklanabilir.

Cevâb kavramının kullanılmasına bakıldığında dikkati çeken ilk husus, Gibb'in tanımını destekleyecek şekilde mesneviler için yazılan nazirelere cevâb adının verilmesidir. Özellikle hamselere yazılan nazirelere cevâb denilmektedir. Bu kullanımın ardından cevâb kavramının, en fazla İran şairlerinin kaside veya gazellerine yazılan cevâblar için kullanıldığı açıkça görülmektedir. Kasideler yazılan cevâblarda özellikle belli başlı şair ve eserler ön plana çıkmaktadır. Öne çıkan ve kendilerine cevâb yazılan şairler, Zahir-i Faryabî, Hâfız-ı Şirâzî, Hâce-i Selmân ve Molla Câmî iken en fazla cevâb yazılan eserler Hâfız'ın hamsesi, Zahir-i Faryabî'nin kasideleri ile Molla Câmî'nin gazelleridir.

Sabâyî adlı şair tarafından Katibî'nin *Deryâ-yı Ebrâr* ve *Şütûr ü Hücre* adlı kasidelerine yazılan cevâb (Canım, 2018, 323) Latîfî tezkiresinde "cevâb" ile açıklanırken diğer tezkire yazarları bu iki esere yazılan karşılığı nazire olarak almayı tercih etmiştir. Bu hususta "cevâb" kavramı ile "nazire" kavramının çoğu şair ve yazar tarafından eşdeğer bir anlamda kullanıldığı söylenebilir.

İran sahasında yazılan eserlere cevâblar hariç tutulduğunda Osmanlı sahası içerisinde Ahi tarafından Lâmîi Çelebi'nin *Hüsn ü Dil* eserine yazılan cevâb (Canım, 2018, 564; Kılıç, 2018, 167) karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca saha içerisinde Ahmed Paşa ve Necâtî Bey'in gazellerine yazılan nazirelerin de cevâb içerisinde değerlendirildiği görülmektedir.

Cevâb kavramı ile ilgili ilgi çekici hususlardan biri tezkireler kapsamında bir eserin tamamına yazılan nazirelerin "cevâb" olarak alınmasıdır, bu eser ister bir gazel ister bir kaside ister bir mesnevi olsun tamamına yazıldığı takdirde tezkire şairleri tarafından cevâb olarak değerlendirilmişlerdir. Latîfî bu durumla ilgili olarak özellikle İbrahim Gülşenî'nin Molla Câmî'nin otuz bin beytine kırk bin beyitlik cevâb yazmasına (Canım, 2018, 90) ve Ahmed Rıdvân'ın Molla Câmî'nin mesnevisinin otuz bin beyit ve altı cildine yazdığı cevâba değinmiştir (Canım, 2018, 126).

Bahsedilen bu durumlar haricinde "karşılık verme" anlamıyla da şairlerin birbirlerine yazmış oldukları şiirler de cevâb olarak tezkirelerde yer almıştır. Cevâbın bu kullanımı bir nevi müşâare ile aynı anlamda olarak görülse bile tam olarak müşâare değildir. Şairlerin kullanımına bakıldığından bir şairin bir olay, durum veya konu hakkında kaleme aldığı bir gazel veya mısraya bir başka şairin gerek latife yollu gerek ise ciddi bir manada karşılık olarak yazdığı şiirler de cevâbın kapsamındadır. Tezkirelerdeki bu açıklamaya uygun kullanımlar cevâb kavramının sözlük anlamını karşılayacak biçimdedir. Âşık Çelebi ve Gelibolulu Ali'nin tezkirelerinde geçen Sagârî ve Refikî'nin Edirne'nin balçığı yüzünden birbirlerine yazdıkları şiirler bu duruma örnektir (Kılıç, 2018, 404; İsen, 2017b, 147) . Ayrıca Şavur ile Tâli-î (Canım, 2018, 289), Mahremî ile Keşfi

(Canım, 2018, 478), Ahî ile Nasuhî (Sungurhan, 2018b, 209) arasında da birbirlerine cevâb yazma durumu vardır. Bunlar cevâbın nazire ile eşdeğer tutulduğu örneklerin dışında değerlendirilmelidir. Nazire ile eşdeğer anlamında kullanılan cevâb kavramında şairler vezin, kafiye ve ölçüyü dikkate alırken bahsedilen durumda bu tür kurallar göz ardı edilir. Burada şairlerin yazdığı cevâblar sadece nazireden değil ayrıca müşâareden de ayrılmaktadır.

Tablo 1: Tezkirelerde “Cevâb” Kavramının Kullanımı

Tezkire Yazarı	Yazan Kişi	Tezkirede Bahsediliş Şekli
Sehî Bey	Mahmud Paşa	Zahir-i Faryabî'nin kasidelerine ve Hafız-ı Şirâzî'nin gazellerine cevap yazmıştır.
Sehî Bey	Sultan Selim Şah	Kemâl-i Isfahânî'nin “ber-ser” redifli kasidesine cevap yazmıştır.
Sehî Bey	Muhyiddin Çelebi	Molla Cami ve Hâce-i Selmân'ın gazeline cevap yazmıştır.
Sehî Bey	Çakeri Sinan Bey	Zahir-i Faryabî'nin kasidesine cevap yazmıştır.
Sehî Bey	İzârî	Molla Lutfi'nin kasidesine “kınama” yolu ile cevap yazmıştır.
Sehî Bey	Kurbî	Necâtî Bey'in “koynında” redifli gazeline cevap yazmıştır.
Ahdî	Tabî Efendi	Zaifi Bey'in mısrasına cevap yazanlardan biridir.
Ahdî	Firdevsî	Seyyid Alioğlu'nun <i>Şerh-i Gülistân</i> 'ına cevap yazmıştır.
Latîfî	Ahmed Paşa	Niyazi-i Burusevi'nin kendisine yazdığı nazireye cevap yazmıştır.
Latîfî	İbrahim Gülşenî	Molla Cami'nin 30 bin beytine 40 bin beyitlik cevap yazmıştır.
Latîfî	Ahmed Rıdvan	Molla Cami'nin 30 bin beyit ve 6 cildine cevap yazmıştır fakat beğenilmemiştir.
Latîfî	Behiştî	Cevâb-ı hamsesi vardır.
Latîfî	Celilî-i İznikî	Cevâb-ı penc-genci vardır.
Latîfî	Hamdi Çelebi	Hamseye cevabı vardır.

Latîff	Sabâyî	<i>Deryâ-yı Ebrâr ve Şûtûr ü Hücre'ye cevap yazmıştır.</i>
Latîff	Ferdi Çelebi	Ahmed Paşa'nın matlasına cevap yazar.
Latîff	Fuzûlî-i Bağdâdî	Hamseye cevap yazmıştır.
Latîff	Muidî	Cevâb-ı penc-genci vardır.
Latîff	Taşlıcalı Yahyâ	Cevâb-ı hamse vardır.
Latîff	Hümâmî	Lamî'nin <i>Hüsn ü Dil'</i> ine cevap yazmıştır.
Hasan Çelebi	Ulvî	Hâce-i Selmân'a cevap yazmıştır.
Âşık Çelebi	Sebzî	Neredeyse şiir yazan herkese cevaplar yazmıştır.

1.1.4. Müşâare:

Müşâare, karşılıklı şiir söylemek ve okumak; şairlerden birinin bir manzumesine diğer bir şair tarafından aynı vezin ve kafiyede olmak üzere nazire yazmak anlamında gelmektedir (Vanlıoğlu - Atalay, 1994, 216). Bu tanım dışında müşâarenin tezkirelerdeki kullanımına bakıldığında şairlerin her zaman karşılıklı şiirleri aynı vezin, kafiye ve ölçüde yazmadıkları dikkati çekmiştir. Tezkirelere göre önemli olan şairlerin kullandığı vezin, kafiye ve ölçü değil birbirlerine verdikleri karşılıktır.

Karşılıklı şiirleşmek anlamına gelen müşâare kavramında şairler kimi zaman sevdikleri, saygı duydukları şairlerin şiirlerine karşılık verirken kimi zaman da karşılıklı çekişme içinde şiirleşmektedirler. Tezkirelerde bu iki duruma Âşık Çelebi ve Hayâlî Bey ile Taşlıcalı Yahyâ ve Hayâlî Bey'in karşılıklı şiirleşmeleri net bir örnek teşkil etmektedir. Âşık Çelebi, Hayâlî Bey'in yokluktan şikâyet ettiği bir gazeli okuyup ona bir cevap niteliğinde gazel yazıp göndermiş, bu gazelin üzerine Hayâlî Bey de Âşık Çelebi'nin kendisine cevap olarak bir başka gazel yazıp göndermiştir (Kılıç, 2018, 660). Aralarında dostluk göz önünde bulundurulduğunda buradaki müşâare sevgiye ve dostluğa dayanan bir şiirleşmenin örneği olmuştur. Diğer yandan Taşlıcalı Yahyâ ve Hayâlî Bey'in birbirlerine karşılıklı hakaretlerle dolu şiirleri kızgınlığın adeta birbirlerine karşı duydukları nefretin açığa çıktığı bir şiirleşme örneğidir (Kılıç, 2018, 657-658).

Âşık Çelebi'nin tezkiresinde müşâare adı net bir biçimde geçmese bile şairlerin birbirlerine karşılıklı yazdığı şiirlerden bahsedilmiştir. Karşılıklı olarak şiirler yazan şairler arasında en fazla nefret söylemine maruz kalıp bunlara karşılık veren şair olarak Hayâlî Bey yer almaktadır. Sadece Taşlıcalı Yahyâ değil aynı zamanda Zâtî de Hayâlî Bey ile arasında çekişme olan şairlerden biridir. Birbirlerine karşı yazdıkları şiirlerde yer yer küfür içerikli söylemler de oldukça fazladır.⁵ Hayâlî Bey, her ne kadar dönem şairlerinin

⁵ İlgili şiirler için bk. Kurtoğlu, 2017, 315.

birçoğu ile karşılıklı bir çekişme durumunda bulunsa bile Hayretî ve İshâk Çelebi gibi şairler tarafından bir dostluk çerçevesi içerisinde görülmüş (Kılıç, 2018, 659) ve bu şairlerle de karşılıklı olarak şiirleşmiştir.

Âşık Çelebi tezkiresinde Hayâlî Bey dışında, özellikle çekişme ve birbirlerini hicvetme olarak bahsi geçen diğer iki şair Zâtî ve Mesîhî'dir (Kılıç, 2018, 677). Dönemin diğer tezkirelerinde de Zâtî ve çeşitli şairler arasında müşâarelerin olduğu belirtilmiştir. Mesîhî ile arasındaki çekişme ve birbirlerini hicvederek karşılıklı şiirleşmelerinin örnekleri Latîfî tezkiresinde de geçmiştir (Canım, 2018, 485). Padişaha sundukları bir gazelin aynı olması üzerine Zâtî bir şiir yazarak Mesîhî'nin kendi sözlerini çaldığını iddia etmiş, bunun üzerine de Mesîhî bir cevap yazmış ve aralarındaki şiirleşme bu şekilde başlamıştır. Zâtî ile Andelîbi (Canım, 2018, 384) ve Zâtî ile Keşfî (Canım, 2018, 233-234) de birbirlerini hicvederek müşâare geleneğine katkı sunmuştur.

Müşâareler tezkirelere göre kimi zaman bir aşk mektubu gibi görülmüştür. Makâmî ve çağdaşı Mihrî arasındaki şiirleşme buna örnek olarak gösterilebilir. Makâmî, Mihrî'ye bir şiir yazarak bu şiirleşme faslını başlatmış ve karşılıklı olarak şiirler söyleyerek müşâare geleneğini sürdürmüşlerdir (Kılıç, 2018, 353). Sagârî ile Amri arasındaki müşâare ise birbirleri ile olan dostluklarından kaynaklıdır (Kılıç, 2018, 404). Müstehcen ifadelerle birbirlerine şiirler söyleyen Sagârî ve Amri dışında Gazâlî ile Revânî Bey arasında da müşâare görülmüştür. Bir içki meclisinde Revânî Bey'in dövülmesini duyan Gazâlî, bir şiir kaleme almış ve bu şekilde aralarında tatlı çekişme başlamıştır (Kılıç, 2018, 701). Ahî ile Celîlî arasında da buna benzer bir durum bulunmaktadır. Bir şiir meclisinde Celîlî, kendi beyitlerini parça parça okuyup Ahî'ye sen de kendi kitabından bazı beyitler oku diyerek ısrar edince Ahî, müstehcen bir mısra ile Celîlî'ye cevap vererek aralarındaki müşâareyi başlatmıştır (Kılıç, 2018, 168).

Âşık Çelebi, çağdaşı olan birçok şairle karşılıklı şiirler söyleyerek müşâare geleneğini sürdüren isimlerden biridir. Sadece Hayâlî Bey ile değil aynı zamanda Sîhrî ile de birbirlerine şiirler göndermişlerdir (Sungurhan, 2018b, 422). Dostluğa dayanan bu müşâarelerde bahsedilen şairler dışında Zâtî ile Sehî (Canım, 2018, 284) ve Bâkî ile Rûhî (Sungurhan, 2018b, 80-81) de müşâare yazmış şairlere örnek gösterilebilir. Cafer Çelebi ile Hacı Hasan-zâde'nin (Kılıç, 2018, 201) de müşâare ettiklerini belirten Âşık Çelebi, ayrıca padişahın huzurunda öne geçme mevzusu ile aralarında müşâareleşmeye başlayan İshâk Çelebi ile Cafer Çelebi'den de bahsetmiştir (Kılıç, 2018, 133).

Hasan Çelebi tezkiresinde geçen müşâare örneklerinden biri Sücûdî ile Revânî arasında olmaktadır. Revânî, Sultan Selim için "berf" redifli bir kaside yazmış ve Sücûdî bu şiir üzerine Revânî'ye bir mısra göndermiştir. Revânî'nin cevap vermesi üzerine aralarında şiirleşme başlamıştır (Sungurhan, 2018b, 419).

İsimleri geçen şairler dışında *Sehî Bey tezkiresinde* Sultan Mehmed Han'dan bahsedilen yerde padişahın çeşitli illerden yetenekli şairleri

huzuruna getirtip, onları müşâare ettirdiği ve bu şairlere büyük bir saygı gösterdiği ifade edilmiştir (İsen, 2017a, 15). Yine *Sehî Bey tezkiresinde* Mir Süleyman'ın Şeyhî ile Ahmedî'yi bir araya getirip müşâare ettirdiği belirtilmiştir (İsen, 2017a, 71). Sehî Bey de tıpkı Âşık Çelebi gibi dönemindeki şairlerle müşâare eden bir şairdir. Karşılıklı şiirleştiği şairler arasında dönemin önemli devlet adamlarından biri olan Zeynel Paşa da bulunmaktadır (İsen, 2017a, 33).

Hasan Çelebi, tezkiresinde Tâli'î adlı şairin çağdaşları olan Necâtî Bey ve Sun'î ile müşâarede bulduklarını (Sungurhan, 2018b, 521), Mahvî adlı şairin ise oğluyla müşâare adı altında şiir yarışına girdiğini söylemiştir (Sungurhan, 2018b, 761). Sultan Murad döneminin şairlerinden olan Hümâmî'nin de çağdaşları olan Şeyhî ve Ahmedî ile çeşitli şiir meclislerinde müşâare ettiği tezkirede belirtilmiştir (Sungurhan, 2018b, 924).

Beyânî, Kara Fazlî olarak adı geçen şairin sadece Zâtî ile müşâare ettiğini ve onun çırağı olduğunu ifade etmiştir (Sungurhan, 2018a, 148).

Sonuç itibarıyla şairler kimi zaman dostça kimi zaman sert ifadelerle birbirleri ile karşılıklı şiir söyleme yarışına girmişlerdir. Tezkirelerde şairlerin birbirlerine karşılıklı şiir söylemeleri kimi zaman müşâare olarak belirtilmiş olsa bile çoğunlukla kavram belirtilmemiş, sadece "birbirlerine karşılıklı cevap yazmışlardır" şeklinde söylenmiştir.

Tablo 2: Tezkirelerde "Müşâare" Kavramının Kullanımı ve (Varsa) Sebepleri

Tezkire Yazarı	Cevap Yazan	Cevap Yazılan	Sebepler
Âşık Çelebi	Cafer Çelebi	Hacı Hasan-zâde	-
Âşık Çelebi	Hayâlî	Âşık Çelebi	Dostluk.
Âşık Çelebi	Hayâlî	Taşlıcalı Yahyâ	Çekememezlik.
Âşık Çelebi	Hayâlî	İshâk Çelebi	Dostluk.
Âşık Çelebi	Zâtî	Hayâlî	-
Âşık Çelebi	Zâtî	Mesîhî	Tevarüd.
Âşık Çelebi	Makâmî	Mihri	"Aşk ilanı" olarak birbirlerine karşılıklı cevaplar yazmışlardır.
Âşık Çelebi	Sagârî	Amrî	Aralarında şakalaşma mahiyetinde cevaplar vardır.
Âşık Çelebi	Gazâlî	Revânî	-
Âşık Çelebi	İshak Çelebi	Cafer Çelebi	Üstünlük kavgası.
Gelibolulu Ali	Sücûdî	Revânî	-
Gelibolulu Ali	Sihri	Mevlânâ Âşık	-
Hasan Çelebi	Sihri	Âşık Çelebi	-
Hasan Çelebi	Sücûdî	Revânî	-

Hasan Çelebi	Tâli-i	Necâti	-
Hasan Çelebi	Tâli-i	Sun-î	-
Hasan Çelebi	Hümâmî	Ahmedî	-
Hasan Çelebi	Hümâmî	Şeyhî	-
Hasan Çelebi	Zâtî	Andelîbî	-
Sehî Bey	Zeynel Paşa	Sehî	-
Sehî Bey	Diğer şairler	Vasfî	-
Beyânî	Ruhî	Bâkî	-
Beyânî	Kara Fazlî	Zâtî	-
Beyânî	Ahî	Nasûhî	Nasuhi, Ahi'den yardım ister fakat sonradan gıybetini yapar. Bunun üzerine Ahi cevap yazmıştır.
Latîfî	Zâtî	Keşfî	-
Latîfî	Mahremî	Keşfî	Birbirlerine hezel niteliğinde cevapları vardır.
Latîfî	Zâtî	Mesîhî	Tevarüd.

1.1.5. Tazmin:

Belagat kitaplarındaki genel anlamıyla “tazmin” kavramı, bir şairin başka bir şairin şiirindeki bir mısrayı ya da beyitini kendi şiirine katarak ortaya koyduğu nazire benzeri şiirlere verilen addır. Tazminde esas olan başka bir şairin sadece bir mısra veya bir beytinin ele alınarak onun çeşitli nazım şekillerinde tamamlanmasıdır. Bu bir gazel olabileceği gibi muhammes, müseddes, tahmis, tesdis, tercî-bent, müstezad gibi nazım şekilleri de olabilir (Köksal, 2018, 60).

Şairler, tıpkı nazirede olduğu gibi tazminde de sevdikleri, beğendikleri, saygı duydukları şairlerin şiirlerini tazmin etmişlerdir. Ayrıca tazmin edilen şiirle, şairin tazmin yazarak ortaya koyduğu şiir arasında vezin ve kafiyenin aynı olması da tazmin yazmanın gereklerinden biridir. Bir diğer önemli husus ise şairin, tazmin ettiği şiirin şairini eserinde anmasıdır. Eğer ki şairin ismi anılmıyorsa bu bir sirkat olarak görülmektedir. Bu durum sadece bilindik şairlerin mısra ya da beyitlerinde dikkate alınmamaktadır. Hasan Çelebi, tezkiresinde bu duruma dair bir örnek vermektedir. Tezkireye göre Zâtî, Bâkî'nin bir mısrasını alıp bu mısrayı tazmin etmiştir. Tazmin ettiği şiir için “Bâkî gibi şâ'ir-i sâhirin şi'rin uğurlamak 'ayb degüldür” (Sungurhan, 2018b, 228) diyerek adını geçirmediği halde, onun gibi büyük bir şairin ismini zikretmemenin bir kusur sayılmayacağını belirtmiştir.

16. yüzyıl tezkirelerine göre, Zâtî'nin Bâkî'nin mısrasını tazmin etmesi haricinde şiirleri en fazla tazmin edilen şair Ahmed Paşa'dır. Âşık Çelebi, Hasan Çelebi ve Latîfî'nin tezkirelerinde belirtilene göre Meâlî ve Enverî

Ahmed Paşa'nın mısralarını tazmin eden iki isimdir (Kılıç, 2018, 323; Sungurhan, 2018b, 215; Canım, 2018, 139;). Bu şairler haricinde Harirî-i Bursevî kendinden önce gelen şairlerin şiirlerini (Canım, 2018, 189), Rızâyî ise özellikle Arap şairlerin şiirlerini tazmin etmiştir (Canım, 2018, 240). Hasan Çelebi ayrıca tezkiresinde Seydî adlı şairin de şiirleri tazmin ettiğini söylemiş fakat şairin tazmin ettiği şairlerden bahsetmemiştir (Sungurhan, 2018b, 456).

Latîfî tezkiresinde tazmin eden şairler ile ilgili bilgiler diğer tezkirelere göre daha fazladır. Tazmin yazan şairlerin başında Sehâyî adlı şair gelmektedir. Az konuşan biri olduğu vurgulanan şairin beyitlerinin tamamı başka şairlerin tercümesi ve şairlerin şiirlerinden tazmin ettiklerinden oluşmuştur (Canım, 2018, 267). Özrî de tıpkı Sehâyî gibi şiirlerini tazmin yoluyla yazan bir şairdir. Latîfî'ye göre Özrî yeteneği olmadığı için tazmin yoluyla şiirler kaleme almıştır (Canım, 2018, 365). Yetenekli olmadıkları için tazmin üzerinden ilerleyen bu iki şairin aksine Necmî tazmin işinde oldukça takdir edilesi bir yere sahip olarak görülmüş ve tazmin ettiği şiirler oldukça sevilmiştir (Canım, 2018, 509).

Tablo 3: Tezkirelerde "Tazmin" Kavramının Kullanımı

Tezkire Yazarı	Yazan	Yazılan ve Sebebi
Âşık Çelebi	Meâlî	Ahmed Paşa'nın mısralarını tazmin eder.
Hasan Çelebi	Seydî	-
Hasan Çelebi	Enverî	Ahmed Paşa'nın mısrasını tazmin eder.
Hasan Çelebi	Zâtî	Bâkî'nin şiirlerini tazmin eder.
Latîfî	Harirî-i Bursevî	Kendinden önceki şairlerin şiirlerini tazmin eder.
Latîfî	Rızâyî	Arap şairlerin şiirlerini tazmin eder.
Latîfî	Sehâyî	-
Latîfî	Özrî	Yeteneği olmadığı için diğer şairlerin şiirlerini tazmin eder.
Latîfî	Necmî	-
Ahdî	Enverî	Ahmed Paşa'nın "kerem" kasidesini tazmin eder.

2. Nazirecilik Geleneği

Gelenek veya gelenek kavramı; geçmişten, geçmişteki birikimden yararlanma, bu yararlanmayla birlikte onu tekrar bir yorum içerisine dâhil

ederek kullanma veya süregelen birikimi işe yarar bir noktaya döndürmek etrafında şekillenmektedir. Gelenek kavramı bu yüzden özellikle şiiri merkezine alan tartışmaların temel dayanağıdır. Şiir söz konusu olduğunda gelenek, Türkçenin, İslam estetiğine dayalı altı asırlık tecrübesini, yani halk ve divan şiirinin müşterek zeminini karşılar (Macit, 1996, 11). Bu bağlamda divan şiiri kendi içerisinde kuralları olan geleneğe bağlı bir şiirdir denilebilir.

Edebiyat geleneği içerisinde nazire veya nazirecilik geleneğinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Nazirecilik geleneği, şairlerin kendini geliştirip yetiştirdikleri bir okul görevini yerine getirdiği gibi şairlere şiir yazmadaki becerilerini gösterme fırsatını da sunmaktadır. Neredeyse her şair, kendinden önce yaşamış ya da çağdaşı olan yetenekli şairlerin şiirlerinin benzerini yazarak değer görmek ister. Bunu yaparak şair hem kendini ispatlayacak hem de tanzir edilen eserle birlikte kendi şiirinin büyüklüğünü de ortaya çıkaracaktır. Ayrıca kendini ispatlama çabası haricinde nazirecilik geleneği çerçevesinde şair, sevdiği ve saygı duyduğu bir şairin şiirlerine de nazire yazarak aralarındaki dostluğu pekiştirme fırsatını elde edecektir.

Şairlerin nazire yazmaya başlamaları ile Klasik Türk Edebiyatı olarak adlandırılan dönem neredeyse aynı zamana denk gelmektedir. Bu durum aslında nazirenin edebiyat içerisinde ne denli bir öneme sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Ahmedî, Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necâtî gibi usta şairlerin yetiştiği bir dönemde nazire yazma geleneğinin oldukça geliştiğini kanıtlayan bir husus, nazirelerin bir mecmua etrafında toplanarak “nazire mecmuaları”nın kaleme alınmasıdır. Daha bu dönemde, yani Klasik Türk şiirini ilk oluşum evrelerinde yaygınlaşan nazire söyleme, zamanla bir gelenek hâlini almış ve önemini hiçbir dönemde yitirmeksizin bu şiirin devrini tamamlamasına kadar devam etmiştir (Köksal, 2018, 105).

Çalışmanın bu bölümünde nazirecilik geleneği kapsamında eserlere yazılan nazireler ve şiirlere yazılan nazireler iki ayrı bölümde incelenmiştir.

2.1. Eserlere Yazılan Nazireler

Nazirelerin bir şairin bir şiirine ya da şiirinin bir parçasına aynı ölçü, redif ve kafiye ile yazılmış şiirler olduğu bilinmektedir. Nazirecilik geleneği kapsamında yüzyıllar boyunca kaleme alınan nazireler çoğunlukla şiire veya şiirin bir parçasına yazılmış olan eserleri kapsamaktadır. Fakat bu eserler dışında şairler, bir başka şairin bir eserinin tamamına da nazire yazmayı gelenek içerisinde gerçekleştirmeyi başarmışlardır.

16. yüzyıl tezkirelerinde bir eserin tamamına nazire yazdığı açıkça belirtilen yirmi dokuz şairin adı geçmektedir. Adı geçen bu şairler genellikle Fars şairlerinin şiirlerinin tamamına nazire yazmışlardır. Tespitlerimize göre eserin tamamına olacak şekilde en fazla nazire yazılan eserler *Hâfız Divanı* ve *Deryâ-yı Ebrâr*'dır. Bu eserlerin ardından en fazla nazire yazılanlar ise Katîbî'nin *Hücre ü Şütûr* ve *Tecnisad*'ı ile Cem Sâdî'nin *Nuniyyesi*'dir.

Hızrî (Canım, 2018, 211), Nisârî (Solmaz, , 2018, 287), Nevâlî (Solmaz, 2018, 82), Ebu'l Fazl Efendi (Solmaz, 2018, 57), Fazlî Efendi (Sungurhan, 2018b, 665) *Hâfız Divanı*'na nazire yazan isimlerdir. *Hâfız Divanı*'nın ardından en fazla nazire yazılan ikinci eser olan *Deryâ-yı Ebrâr*'a ise Müslim Çelebi (Kılıç, 2018, 343), Arifî Hüseyin Çelebi (Canım, 2018, 356), Müslimî ve (Sungurhan, 2018a, 186) Şâhî-i Şarkî (Canım, 2018, 293) gibi şairler nazireler yazmıştır. Kâmî (Kılıç, 2018, 301) ve Sabâyî (Canım, 2018, 323) adlı şairler Katibî'nin *Hücre ve Şütür* adlı eserine nazire yazarken Ataî Üskübî yine Katibî'ye ait olan *Tecnisât*'a nazire yazmıştır (Canım, 2018, 374). Müfti Ahmed Çelebi, Molla Câmî'nin *Baharistân* adlı eserine "*Nigâristân*" adını verdiği bir nazire yazmış (İsen, 2017a, 57), aynı şekilde Hamdullah Hamdi de Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u ile *Muhammediye*'sine nazire olarak "*Ahmediyye*" adını verdiği bir eser kaleme almıştır (Sungurhan, 2018a, 57). *Beyânî tezkiresinde* adı geçen Mehmed-i Diger adlı şair, Molla Câmî'nin *Lüccetü'l-Esrâr*'ına nazire yazmıştır (Sungurhan, 2018a, 180). Latîfî, Şeyhî'nin Farsça bir eser olan *Kıssa-i Hüsrev* adlı eseri Türkçe olarak en güzel söyleyen şair olduğunu belirtirken bu şiirin benzersiz bir nazire olduğunu da söylemiştir (Canım, 2018, 310). Bütün bu bahsedilen çalışmaların ortak noktası hepsinin kitap olarak sayılabilecek eserlerin tamamına yazılmış nazireler olmasıdır. Bu tür eserin tamamına yazılan nazireler ile ilgili dikkati çeken bir husus, bu eserlerin büyük bir çoğunluğunun İran şairlerinin mesnevilerine yazıldığıdır.

İran şairlerinin eserlerine yazılanlar haricinde Osmanlı sahası içerisinde özellikle eserinin tamamına nazireler yazılan üç isim ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki Lâmiî Çelebi'nin *Hüsn ü Dil* adlı eseridir. Ahî (Kılıç, 2018, 125) ve Tabî-i Çelebi tarafından bu esere nazireler yazılmıştır. Ahî, Lâmiî'nin eserine nazire yazarken diğer yandan Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* adlı mesnevisine de nazire yazmıştır. *Hüsn ü Dil* mesnevisinden sonra Osmanlı sahasında tamamına en fazla nazire yazılan ikinci eser Mesîhî'ye ait olan *Şehr-engîz*'dir. *Şehr-engîz*'e nazire yazan iki önemli isim Tabî-i Çelebi (Canım, 2018, 158) ile Firdevsî'dir (Solmaz, 2018, 245). Bahsedilen isimler dışında Cemîlî adlı şair de Ali Şir Nevâî'nin üç cilt divanına nazire yazmıştır (Canım, 2018, 180).

Tablo 4: Tezkirelere Göre Bir Eserin Tamamına Yazılan Nazireler

Tezkire Yazarı	Nazire Yazan	Nazire Yazılan Şair/Eser
Âşık Çelebi	Ahî	Lâmî-i Çelebi'nin <i>Hüsn ü Dil</i> 'ine nazire yazar.
Âşık Çelebi	Kâmî	Kâtibî'nin <i>Hücre ü Şütür</i> 'una nazire yazar.
Âşık Çelebi	Müslim Çelebi	<i>Deryâ-yı Ebrâr</i> 'a nazire yazar.
Âşık Çelebi	Nisârî	<i>Hafız Divanı</i> 'na nazire yazar.
Gelibolulu Ali	Sabâyî	Kâtibî'nin <i>Hücre ü Şütür</i> 'una nazire yazar.

Gelibolulu Ali	Arîfî	<i>Deryâ-yı Ebrâr'a nazire yazar.</i>
Gelibolulu Ali	Monla Arif	İmam Razi'nin kasidesine nazire yazar.
Gelibolulu Ali	Nizâmî	Ahmed Paşa'nın " <i>güneş</i> " ve " <i>la'l</i> " redifli kasidelerine.
Hasan Çelebi	Dürrî-yi Diger	Cem Sa'dî'nin <i>Nuniyye'sine nazire yazar.</i>
Hasan Çelebi	Zârî	Necâtî'nin " <i>döne döne</i> " redifli gazeline nazire yazar.
Hasan Çelebi	Zemânî	Ahmed Paşa'nın " <i>ateş</i> " kasidesine nazire yazar.
Sehî Bey	Müfti Ahmed Çelebi	Câmî'nin <i>Baharistan'ına "Nigaristân"</i> adında bir nazire yazar.
Sehî Bey	Sabâyî	Kâtibî'nin <i>Hücre ü Şütur'una nazire yazar.</i>
Beyânî	Tabî-i	Mesîhî'nin <i>Şehr-engîz'ine nazire yazar.</i>
Beyânî	Hamdî	<i>Leylâ vü Mecnûn ile Muhammediyye'ye nazire olarak "Ahmediyye" adlı bir kitap yazar.</i>
Beyânî	Fazlî Efendi	<i>Divan-ı Hâfız'a nazire yazar.</i>
Beyânî	Mehemmed-i Digeri	Molla Câmî'nin <i>Lüccetü'l-Esrâr'ına nazire yazar.</i>
Beyânî	Müslîmî	Attâr'ın <i>Deryâ-yı Ebrâr'ına nazire yazar.</i>
Ahdî	Ebu'l-Fazl Efendi	<i>Hâfız Divanı'na nazire yazar.</i>
Ahdî	Nevâlî	<i>Hafız Divanı'na nazire yazar.</i>
Ahdî	Firdevsî	Mesîhî'nin <i>Şehr-engîz'ine nazire yazar.</i>
Ahdî	Nisârî	<i>Hafız Divanı'na nazire yazar.</i>
Latîfî	Ahî	Şeyhî'nin <i>Hüsrev ü Şîrîn'ine nazire yazar.</i>
Latîfî	Tabî-i Çelebi	Lamî-i Çelebi'nin <i>Hüsn ü Dil'ine nazire yazar.</i>
Latîfî	Cemîlî	Nevâî'nin 3 cilt divanına nazire yazar.
Latîfî	Hızrî	<i>Hâfız Divanı'na nazire yazar.</i>
Latîfî	Hayâlî-i Kâtib	Necâtî'nin " <i>hatem</i> " redifli kasidesine nazire yazar.

Latîfî	Rızâyî	Necâtî'nin " <i>giriş giriş</i> " redifli gazeline nazire yazar.
Latîfî	Zârî-i Üskübî	Necâtî'nin " <i>döne döne</i> " redifli gazeline nazire yazar.
Latîfî	Du'âyî	Cem Sa'dî'nin <i>Nuniyye</i> 'sine nazire yazar.
Latîfî	Zamânî	Ahmed Paşa'nın " <i>ateş</i> " kasidesine nazire yazar.
Latîfî	Şâhî-i Şarkî	<i>Deryâ-yı Ebrâr</i> 'a nazire yazar.
Latîfî	Arîfî Hüseyin Çelebi	<i>Deryâ-yı Ebrâr</i> 'a nazire yazar.
Latîfî	Arîfî Hüseyin Çelebi	Ahmed Paşa'nın " <i>kasr</i> " ve " <i>güneş</i> " redifli kasidelerine nazire yazar.
Latîfî	Ata-i Üskübî	Kâtibî'nin <i>Tecnisât</i> 'ına nazire yazar.
Latîfî	Nizâmî	Ahmed Paşa'nın " <i>kasr</i> , <i>la'l</i> ve <i>güneş</i> " kasidelerine nazire yazar. Üstünlük çabası.
Latîfî	Niyâzî-i Burusevî	Ahmed Paşa'nın " <i>kasr</i> " kasidesine beyit beyit nazire yazar.

2.2. Şiirlere Yazılan Nazireler:

Şiirlere yazılan nazireler kısmında tezkire yazarlarına göre sıralama yapmak daha doğru bir yol olacaktır. Devrin ilk tezkiresi olan *Heşt Behişt*'te Sehî Bey, dönemin önemli şairlerin biri olduğunu söylediği Mevlânâ Şirâzî'ye birçok şairin nazire yazdığını ifade etmiştir. Sehî Bey, tezkiresinde nazire yazan veya nazire yazılan isimler ve şiirler hakkında fazla bilgi vermeyip şairlerin nazire yazma sebeplerine de değinmeden yüzeysel bir anlatımla bilgilerini sunmuştur. Sehî Bey'in ardından ikinci tezkireyi kaleme alan Latîfî de tıpkı Sehî Bey gibi şairlerin nazire yazma sebeplerine değinmeden nazire yazan ve nazire yazılan şairleri sıralamıştır. Latîfî'nin tezkiresinde yazdıklarına göre dönem içerisinde şiirlerine en fazla nazire yazılan iki isim ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki Ahmed Paşa'dır. Ahmed Paşa'nın çağdaşı ve aynı zamanda arkadaşı olan Harirî-i Bursevî ona nazire yazan şairlerin başında gelmektedir (Canım, 2018, 189). Bursevî haricinde Sûnî-i Bursevî de Ahmed Paşa'nın şiirlerine nazire yazan bir diğer isimdir (Canım, 2018, 335-336). Latîfî tezkiresinde Ahmed Paşa'ya yazılan nazireler ile ilgili dikkati çeken bir husus, ona nazire yazan bazı şairlerin direkt olarak kasidelerine nazire söylemeleridir. Zamânî adındaki şairin Ahmed Paşa'nın "*ateş*" kasidesine (Canım, 2018, 255), Arifî Hüseyin Çelebi (Canım, 2018, 356) ile Nizâmî'nin (Canım, 519) ise "*kasr*", "*güneş*" ve "*la'l*" kasidelerine nazire yazdığını belirtilmektedir. Ayrıca Niyâzî-i Bursevî de şairin "*kasr*" kasidesine beyit beyit

nazire yazarlar arasındadır (Canım, 2018, 540). Kendisine yazılan nazireler haricinde Ahmed Paşa'da padişahın isteği ile Ali Şir Nevâî'nin şiirlerini incelemiş ve şairin şiirlerine nazireler yazarak padişaha sunmuştur.

Kendisine en fazla nazire yazılan ikinci isim Necâtî Bey'dir. *Latîfî tezkiresine* göre Siyâbî (Canım, 2018, 165), Sadi-i Cem (Canım, 2018, 274), Sûzî (Canım, 2018, 281), Kânî Efendi (Canım, 2018, 427) ve Mihrî (Canım, 2018, 497) Necâtî Bey'e nazireler yazan şairlerdendir. Bu şairler dışında Hayâlî-i Kâtib, Piri Paşa'nın vezirliğini kutlamak amacıyla Necâtî Bey'in "hatem" redifli kasidesine (Canım, 2018, 219), Rızâyî "giriş giriş" redifli gazeline (Canım, 2018, 241) ve Zârî-i Üskübî de "döne döne" redifli gazeline nazireler yazmıştır (Canım, 2018, 253). Ahmed Paşa ve Necâtî Bey'in haricinde nazire yazar ve nazire yazılan şairlere bakıldığında Ziyâyî'nin Hamdullah Hamdi'nin Kıssa-i Yûsuf'una (Canım, 2018, 346), Hamdi Çelebi (Canım, 2018, 200), Sûnî-i Kâtib (Canım, 2018, 336), Zuhûrî (Canım, 2018, 354) adlı şairlerin kime nazire yazdığı belirtilmese de sıkı bir nazire şairi oldukları tezkirede söylenmiştir. Tıpkı bu şairler gibi Nâlişî de kimin olduğu fark etmeksizin bulunduğu her şiire nazire yazmıştır (Canım, 2018, 571). Devrin hüner sahibi şairlerinden biri olup vaktinin çoğunu *Hâfız Dîvânı*'nı inceleyerek geçiren Hızrî, divandaki bazı şiirlere de nazireler yazmaktan geri kalmamıştır (Canım, 2018, 211).

Latîfî tezkiresine göre Ata-i Üskübî ve Hümâmî Fars şairlerine (Canım, 2018, 374-564), Refikî Emir Hüsrev Dihlevî'ye (Canım, 2018, 242), Yetîm Ali Çelebi Hayretî'ye (Canım, 2018, 567), Sâyî-i Saruhânî devrin sultanı Kanûnî'ye (Canım, 2018, 278), Sûnî-i Kadîm Hâce Selmân ile Zahir'e (Canım, 2018, 332), Kandî-i Şirozî Sultan Cem ile Sâdî'ye (Canım, 2018, 430) nazireler kaleme almıştır. Bu şairler haricinde tezkirenin yazarı olan Latîfî de Zeyneb Hanım (Canım, 2018, 257) ile Haşîmî'ye nazireler yazmış ve tezkireciliğinin yanında şairlik yeteneğini de sergilemiştir. Haşîmî ile ilgili olarak "cânânlar ile" redifini ilk onun bulduğunu daha sonra yazılan şiirler ve nazirelerin onun izinden gittiğini (Canım, 2018, 558) de belirten Latîfî, Derûnî adındaki şairin de "gibi" redifli şiirlere en güzel nazireleri yazdığını söylemiştir (Canım, 2018, 223).

Devrin üçüncü tezkiresi olan Ahdî'nin tezkiresinde de Sehî Bey ve Latîfî'de olduğu gibi şairlerin nazire yazma sebeplerine değinilmemiştir. Sâmi, Sabri Çelebi, Arif Çelebi, Lâzımî, Müslim Çelebi ve Nâdirî adlı şairler dönem içerisinde nazirecilikleri ile tanınmış isimlerdendir. Hangi şairlere nazire yazdıkları belli olmasa bile Ahdî'ye göre çağdaşları olan şairlerin neredeyse hepsine nazireler yazmışlardır. Muhîti Efendi (Solmaz, 2018, 273) ve Sâni Bey (Solmaz, 2018, 126) de çağdaşları arasında kendilerine çokça nazire yazılan iki isimdir. Bu isimler haricinde Celâl Efendi, devrin şairlerinin gazellerinin birçoğu için nazire yazmış ve yazdığı nazireleri armağan ederek oldukça cömert iltifatlara ulaşmıştır (Solmaz, 2018, 58). Hâfız'ın divanına nazireler yazan Nevâlî Çelebi (Solmaz, 2018, 82), Dâi Efendi'ye nazireler yazan Mehmed Paşa (Solmaz, 2018, 84), Yûsuf Bey'e nazireler yazan Sâfi (Solmaz, 2018, 203) de dönemin önde gelen nazirecilerindendir. Arif Çelebi de

tezkirede oldukça öne çıkarılan, kendisinden önceki ve çağdaşlarının kasidelerine oldukça güzel nazireler yazmış (Solmaz, 2018, 214) ve naziresini yazarken kafiye için son harflerin uyumlu olması yeterli iken, bununla yetinmeyip son harften önceki harflerle de uyum bulma sanatı (Ertuğ, 2021, 2174) anlamına gelen ma-la-yelzem sanatını da ustalıkla kullanmıştır. Arifi, dönemin önde gelen şairlerinden Hayâlî Bey'in şiirlerine (Solmaz, 2018, 233) La'lî ise Nişânî'ye nazireler yazmıştır (Solmaz, 2018, 263). Murâdî-i Acem, Hâce-i Selmân'ın şiirlerini incelemiş ve birçoğuna nazire söyleyerek kendine bir yer bulmaya çalışmıştır (Solmaz, 2018, 281).

Devrin sosyal hayata en fazla değinen ve diğerlerine göre verilen bilgilerin oldukça geniş olduğu bir diğer tezkiresi Âşık Çelebi'nin kaleme aldığı tezkiredir. Bu tezkirede nazire ve nazire ile ilgili kavramların kullanılmasına dair ayrıntılı bilgiler olmasının yanı sıra şairlerin hangi sebeple nazireleri yazdığı da ayrıntılı bir biçimde aktarılmıştır. Âşık Çelebi'ye göre şairlerin nazire yazma sebepleri arasında padişah isteği, şairlik yeteneğini ölçme, nazire yazılmasının gerekliliği, üstünlük çabası, kendini deneme ve daha iyisini ortaya koyma gayreti bulunmaktadır. Sebepler ve nazirelere bakıldığında ilk olarak padişah isteği öne çıkmaktadır. Ali Şir Nevâî, Sultan Bayezid'e vaktiyle otuz üç adet gazel göndermiştir. Gönderilen şiirleri oldukça beğenen Sultan Bayezid, bu şiirleri Ahmed Paşa'ya iletip bunlara nazire yazmasını istemiştir. Bu şekilde padişahın isteği üzerine Ahmed Paşa, Nevâî'nin şiirlerine nazireler yazmıştır (Kılıç, 2018, 112-113).

Bir mecliste bulunan şairler Kadri Efendi'nin kasidesindeki matlayı okuyarak Derûnî'den bu matlaya nazire söylemesini istemişlerdir. Âşık Çelebi'nin ifade ettiğine göre orada şairler, nazire söylemesini isteyerek Derûnî'nin şairlik yeteneğini ölçmeye çalışmışlardır (Kılıç, 2018, 225). Devrin yetenekli şairlerinden olan Kadri Efendi'ye Derûnî haricinde, Hâfız-ı Acem de nazire yazmıştır. Kadri Efendi'nin son derece yetenekli olduğunu düşünen Hâfız, ona nazire yazmanın bir gereklilik olduğunu söyleyerek şiirlerine nazireler yazarak kendince bir gerekliliği yerine getirmiştir (Kılıç, 2018, 257).

Hıfzî, Âşık Çelebi'ye göre iki isme nazire yazmıştır. Bunlardan ilki Mesîhî'dir. Mesîhî'ye yazdığı naziresinde herhangi bir sebep ortaya çıkmazken nazire yazdığı diğer bir isim olan Zâtî'ye yazmış olduğu naziresinde bir sebep bulunmuştur. Bilindiği gibi Zâtî, yaşadığı dönemde oldukça saygı duyulan ve becerikli görülen bir şairdir. Zâtî'nin şiirlerine nazire yazan Hıfzî de yazdığı naziresi ile övünerek, kendisinin de en az Zâtî kadar yetenekli bir şair olduğunu vurgulayarak kendini kanıtlamaya çalışmıştır (Kılıç, 2018, 268).

Nazirelerin yazılma sebepleri arasında kendini kanıtlama ve kendinden önceki şairden daha güzelini yazma arzusu şairler arasında üstünlük çabasının doğmasına sebebiyet vermiştir. Bu üstünlük çabası sadece Zâtî ile Hıfzî arasında değil ayrıca Arîf'in Hakânî'ye, Subhî'nin Ali Şir Nevâî'ye yazdığı nazirelerde de açıkça görülmüştür. Arîf, Hakânî'nin şiirini tanzir ettiğinde gizli olanı açığa çıkardığını düşünerek kendini övmüştür (Kılıç, 2018, 444). Subhî de Ali Şir Nevâî'ye yazdığı naziresinde tıpkı Hıfzî ve Arîf gibi kendini övmüş ve

aslından daha iyi bir eser ortaya çıkardığını vurgulamıştır (Kılıç, 2018, 559). Bu şairler ve nazire yazma sebeplerinin dışında Sâfi adlı şair Ahmed Paşa'ya nazire yazmayı denemiştir. Bir deneme olarak gördüğü olayda şair aslında bir gayret içerisine girerek kendini yetiştirmeyi amaçlamıştır. Sâfi gibi Gubârî-i Diger de Ahmed Paşa'nın şiirlerine nazire yazmaya gayret etmiştir (Kılıç, 2018, 553). Sülûkî, dönem şairlerinin arasında kendine bir yer bulabilmek amacıyla devrin şairlerine nazireler yazarak katılım isteğini bu şekilde dile getirmiştir (Kılıç, 2018, 433-434).

Rahmî, Nişânî Bey ve Muhyî gibi şairler de dönem içerisinde nazire yazan isimlerdendir. Dönem içerisinde kendisine nazire yazılan diğer bir isim ise tezkirenin yazarı Âşık Çelebi'dir. Tezkire yazarı olmasının yanı sıra şairlik yeteneği de bulunan Âşık Çelebi'nin şiirlerine Kâmî (Kılıç, 2018, 303) ve Hayâlî Bey nazireler yazmıştır.

Hasan Çelebi tezkiresine göre Ahî (Sungurhan, 2018b, 218), Gubârî-i Diger (Sungurhan, 2018b, 633) Ahmed Paşa'ya, Şânî (Sungurhan, 2018b, 462), İzzetî (Sungurhan, 2018b, 561), Mânî (Sungurhan, 2018b, 738) ve Münîrî-i Diger (Sungurhan, 2018b, 801) bizzat Hasan Çelebi'ye nazireler yazmıştır. Ayriyeten Ahî (Sungurhan, 2018b, 218) ve Mîrî (Sungurhan, 2018b, 815), Necâtî Bey'e, Serhoş Bâlî olarak da bilinen Cevherî Sâdî'ye nazireler söylerken (Sungurhan, 2018b, 434), Bâkî ile çağdaşı olan Rûhî de birbirlerinin şiirlerine karşılıklı olarak nazireler (Sungurhan, 2018b, 229) yazmışlardır. Ümîdî adlı şair de Bâkî'nin şiirlerine nazire yazmıştır fakat durum odur ki Ümîdî'nin nazireleri Bâkî'nin taklidi olmaktan öteye geçememiştir (Sungurhan, 2018b, 209). Gubârî-i Diger, Firdevsî'ye ve Ahmed Paşa'ya nazire yazma gayreti içine girmiş ve güzel bir anlam dünyası ortaya çıkarmıştır (Sungurhan, 2018b, 633). Hıfzî, *Âşık Çelebi tezkiresinde* bahsedildiği gibi Zâtî'ye nazireler yazarak kendini övmüş ve Zâtî kadar iyi bir şair olduğunu ispat etme çabası içine girmiştir (Sungurhan, 2018b, 300). Devrin şairleri tarafından önemli bir yerde görülen Cevânî'ye de şairler tarafından oldukça fazla nazire yazıldığı Hasan Çelebi tarafından aktarılmıştır (Sungurhan, 2018b, 279).

Devrin tezkire yazarlarından biri olan Beyânî'nin tezkiresinde nazire ile ilgili kullanımlar oldukça azdır. Beyânî, tezkiresini kaleme alırken olaylara ve sebeplere değinmeden sadece nazire yazan ve yazılan şairlerden bahsetmiştir. Bahsedilene göre Derûnî Kadri Efendi'ye (Sungurhan, 2018a, 70), Derûnî-i Sâni Agehî'ye (Sungurhan, 2018a, 71) ve Hasan Çelebi Nişânî'ye (Sungurhan, 2018a, 208) nazire yazmıştır. Ayrıca Meylî'den bahseden Beyânî, onun şiirlerine birçok nazire yazıldığını ifade etmiştir (Sungurhan, 2018a, 198).

Gelibolulu Ali'nin *Künhü'l-Ahbâr*'ında bazı şairlerin nazire yazma sebepleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ahmed Paşa'nın padişah isteği ile Ali Şir Nevâî'nin şiirlerine nazireler yazdığından bu tezkirede de bahsedilmiştir (İsen, 2017b, 48). Aynı şekilde Ümîdî adlı şairin sürekli olarak Bâkî'nin şiirlerine nazireler yazarak kendi üslubuna yitirmiş olduğu da tezkirede yer alan anekdotlardandır. Gelibolulu Ali, Ümîdî'nin kibirli bir biçimde Bâkî ile bir tartışma içerisine girdiğini fakat bu tartışmanın bir sonuca bağlanmadığını

ifade etmiştir (İsen, 2017b, 112). Monla Arîf adındaki şair, Gubârî'nin şiirlerine nazire yazarak ondan daha iyi bir şair olduğunu kanıtlama gayreti içerisinde düşmüşken (İsen, 2017b, 165), Gubârî de Arap şairlerden Farazdak'ın yazdıklarına kötülemiş, ondan daha iyi şiirler yazabileceğini ispatlamak amacıyla Farazdak'a nazireler yazmıştır. Gubârî, Farazdak haricinde Câmî, Hâfız ve Cahizâ gibi şairlere de nazireler yazarak üstünlüğünü kabullendirmeyi amaçlamıştır (İsen, 2017b, 176). Sâdî (İsen, 2017b, 54), Ahî (Kılıç, 169) ve Mihrî (İsen, 2017b, 81) çağdaşları ve aynı zamanda arkadaşları olan Necâtî Bey'e, Ali Çelebi (İsen, 2017b, 173) Gelibolulu Ali'ye nazireler yazmıştır. Şevkî (İsen, 2017b, 74) ile Haşîmî'ye (İsen, 2017b, 88) kimin nazire yazdığı belirtilmese de bu iki isim dönem içerisinde hatırı sayılır derecede nazireler almışlardır.

Divan şairlerinin kendini ispat etme, üstünlük çabası, dostluk, meydan okuyarak bir şairi geçme gibi birçok sebeplerle nazireler yazdıkları bilinen bir gerçektir. Üstünlüğünü kanıtlama isteğiyle kendi şiirine nazire isteme ve dostluğa dayanan ilişkiler içerisinde nazire isteme de şairlerin nazire yazma sebepleri arasındadır. Bu iki sebep ile ilgili olarak tezkirelerde de bazı anekdotlar yer almaktadır. Bunlardan ilki Sehî Bey, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi'nin tezkirelerinde geçen şair Gubârî ile ilgili olandır. Tezkire yazarları arasında olayla ilgili küçük farklılıklar olsa bile temelinde hepsi aynı hikâye üzerinden ilerler (Canım, 2018, 58; Kılıç, 2018, 456). Gubârî, yazdığı bir gazelde yazdığı şiire nazire yazana bir altın vereceğini belirtir. Bunun üzerine bazı şairler Gubârî'nin şiirine nazire yazarak altını almayı hedefler ve bu konu üzerine devrin müftüsü olan Sâdî Çelebi'ye danışır. Sâdî Çelebi, ona danışan şairlere bu yazdıkları nazirelerin Gubârî'nin şiirini geçemeyeceğini, hiçbirinin onun şiirine denk olmadığını ve Gubârî'nin kendilerinden daha iyi bir şair olduğunu kabullenmelerini söyler. Sâdî Çelebi'nin kendisi hakkında söylediklerini duyan Gubârî "Kimse eş'âruma toz kondurmamaz" (Kılıç, 2018, 1616) mısrasının geçtiği kıtayı kaleme alır.

Âşık Çelebi tezkiresinde geçen bir diğer anekdot şöyledir. Yazara göre Bâkî ile arası iyi olmayan Gubârî, şiirlerinin birçoğunu nazire tarihiyle Bâkî'den alan ve bununla beraber Bâkî'ye karşı üstünlük çabası içine giren Gubârî'ye karşılık Bâkî de durum karşısındaki memnuniyetsizliğini şiirleriyle dile getirir (Kılıç, 2018, 177; Kaplan, 2022, 40).

Şairlerin şiirlerine nazire istemesi ile ilgili tezkirelerde yer alan bir diğer olay, Arifi ile Âşık Çelebi'nin arasında geçmektedir. Bir şiir meclisinde şair Arifi bir gazel yazarak bunu mecliste okur. Şiirini okunmasının ardından Arifi, orada bulunanlardan nazire yazmalarını ister. Aynı mecliste bulunan Âşık Çelebi bu teklifi karşılık vererek bir gazel söyler ve bu gazel oldukça beğenilir (Kılıç, 2018, 448).

Hayâlî Bey ve Âşık Çelebi arasında da böyle bir hadise yaşanmıştır. Âşık Çelebi vebaya yakalandığında Hayâlî onu ziyaret etmiş ve bu ziyaret esnasında Âşık Çelebi'ye birkaç gazel söyleyip ondan bu gazellere nazire yazmasını istemiştir (Kılıç, 2018, 664).

Emrî Çelebi'de Edirne'de iken bir gazel kaleme almıştır. Gazeli okuyan tezkire şairleri, Edirne'de bulunan diğer şairlerden Emrî'nin gazeline nazire yazmalarını istemişlerdir. Kendisine yazılan nazireleri gören Emrî de bu nazirelere karşılık olarak tekrar nazire kaleme almıştır (Solmaz, 2018, 100).

Tablo 5: Tezkirelere Göre Şiirlere Yazılan Nazireler ve (varsa) Sebepleri

Tezkire Yazarı	Nazireyi Yazan	Nazire Yazılan Şair/Eser	Yazılış Sebebi
Âşık Çelebi	Ahî	Necâtî	-
Âşık Çelebi	Ahî	Ahmed Paşa	-
Âşık Çelebi	Gubârî	Bâkî	Üstünlük çabası.
Âşık Çelebi	Celâlî	Zâtî	-
Âşık Çelebi	Derûnî	Kadri Efendi	Şairlik yeteneğini ölçme amacıyla nazire yazar.
Âşık Çelebi	Hâfız-ı Acem	Kadri Efendi	Gereklilik.
Âşık Çelebi	Hıfzî	Mesîhî	-
Âşık Çelebi	Hıfzî	Zâtî	Bu naziresi ile övünür. Övgü, üstünlük çabası vardır.
Âşık Çelebi	Hayretî	Hayâlî	Takdir (Şiirleri nazire yazılamayacak kadar güzel der.)
Âşık Çelebi	Kâmî	Âşık Çelebi	-
Âşık Çelebi	Muhyi	-	-
Âşık Çelebi	Nişânî Bey	-	-
Âşık Çelebi	Sürûrî Efendi	Gubârî	-
Âşık Çelebi	Arîf	Hakânî	Üstünlük çabası (Gizli olanı açığa çıkardım der.)
Âşık Çelebi	Sâfî	Ahmed Paşa	Deneme.
Âşık Çelebi	Subhî	Ali Şir Nevâî	Övünme/ Üstünlük çabası.
Âşık Çelebi	Hayâlî	İshak Çelebi	-
Âşık Çelebi	Hayâlî	Âşık Çelebi	-
Âşık Çelebi	Gubârî-i Diğer	Ahmed Paşa	Nazire yazmaya çabalar. Gayret vardır.
Âşık Çelebi	Rahmî	-	-

Âşık Çelebi	Sülûkî	-	Nazire yazarak şairler arasında yer bulmak ister. Katılım isteği.
Gelibolulu Ali	Sâdî	Necâtî	-
Gelibolulu Ali	-	Şevkî	-
Gelibolulu Ali	Ümîdî	Bâkî	Neredeyse her gazele nazire yazarak kendi edasını kaybetmiş.
Gelibolulu Ali	Monla Arîf	Gubârî	Üstünlük çabası.
Gelibolulu Ali	Ali Çelebi	Gelibolulu Ali	-
Gelibolulu Ali	Gubârî	Farazdak	Farazdak'ın yazdıklarını kötüler. Üstünlük çabası.
Gelibolulu Ali	Gubârî	Câmî, Hâfız, Cahizâ	Kendini kanıtlama.
Gelibolulu Ali	Yetîm	Hayretî	-
Gelibolulu Ali	Derûnî	Agehî	-
Gelibolulu Ali	Şânî	Gelibolulu Ali	-
Gelibolulu Ali	Sâdık	Nerdeyse her gazel yazana.	-
Gelibolulu Ali	Ahmed Paşa	Ali Şir Nevâtî	Padişah isteği.
Gelibolulu Ali	Mihrî	Necâtî	-
Gelibolulu Ali	-	Haşîmî	-
Hasan Çelebi	Ümîdî	Bâkî	Taklit.
Hasan Çelebi	Ahî	Ahmed Paşa	-
Hasan Çelebi	Ahî	Necâtî	-
Hasan Çelebi	Bâkî	Ruhî	-
Hasan Çelebi	-	Cevânî	Beğeni.
Hasan Çelebi	Hıfzî	Zâtî	Övünme.
Hasan Çelebi	Serhoş Bâlî	Sâdî	-
Hasan Çelebi	Cevherî	Sâdî	-
Hasan Çelebi	Şânî	Hasan Çelebi	-
Hasan Çelebi	İzzetî	Hasan Çelebi	-
Hasan Çelebi	Sürûrî Efendi	Gubârî	-
Hasan Çelebi	Gubârî-i Diger	Firdevsî	Nazire yazmak isteği, gayret.
Hasan Çelebi	Gubârî-i Diger	Ahmed Paşa	Gayret.
Hasan Çelebi	Mânî	Hasan Çelebi	-
Hasan Çelebi	Münîrî-i Diger	Hasan Çelebi	-
Hasan Çelebi	Mîrî	Ahmed Paşa	-
Sehî Bey	-	Mevlânâ Şirâzî	-
Beyânî	Derûnî	Kadri Efendi	-

Beyânî	Derûnî-i Sâni	Agehî	-
Beyânî	-	Meylî	-
Beyânî	Hasan Çelebi	Nişânî	-
Ahdî	Celâl Efendi	-	-
Ahdî	Nevâlî	Hâfız	-
Ahdî	Mehemmed Paşa	Dâi Efendi	-
Ahdî	-	Sâni Bey	-
Ahdî	Sâmî	-	-
Ahdî	Sabri Çelebi	-	-
Ahdî	Sâfi	Yusuf Bey	-
Ahdî	Arîf Çelebi	-	-
Ahdî	Arîfî	Hayâlî Bey	-
Ahdî	Lâzımî	-	-
Ahdî	La'li	Nişânî	-
Ahdî	Müslim Çelebi	-	-
Ahdî	-	Muhîti Efendi	-
Ahdî	Murâdi-i Acem	Hâce Selmân	-
Ahdî	Nadirî	-	-
Latîfî	Siyâbî	Necâtî	-
Latîfî	Harirî-i Bursevî	Ahmed Paşa	-
Latîfî	Hamdi Çelebi	-	-
Latîfî	Hızrî	Hâfız	-
Latîfî	Latîfî	Zeyneb Hanım	-
Latîfî	Sâdi-i Cem	Necâtî	-
Latîfî	Sûzî	Necâtî	-
Latîfî	-	Şevkî	-
Latîfî	-	Şeyhî (Hüsrev ü Şîrîn)	-
Latîfî	Sûnî-i Bursevî	Ahmed Paşa	-
Latîfî	Zuhûrî	-	-
Latîfî	Ata-i Üskübi	Fars şairlerine	-
Latîfî	Kânî Efendi	Necâtî	-
Latîfî	Mihri	Necâtî	-
Latîfî	Nâlişî	Her bulduğu şiire.	-
Latîfî	Valîhî	-	-
Latîfî	Latîfî	Haşimî	-
Latîfî	Hümâmî	Farsça kasidelelere.	-
Latîfî	Yetim Ali Çelebi	Hayretî	-
Latîfî	Derûnî	"gibi" kafiyesine en güzel.	-
Latîfî	Refikî	Emir Hüsrev Dihlevî	-

Latîffî	Sayî-i Saruhânî	Kanûnî	-
Latîffî	Sûnî-i Kadîm	Hâce Selmân	-
Latîffî	Sûnî-i Kadîm	Zahir	-
Latîffî	Sûnî-i Katib	-	-
Latîffî	Ziyâyî	-	-
Latîffî	Kandî-i Şirozî	Sultan Cem	-
Latîffî	Kandî-i Şirozî	Sâdî	-

Sonuç

16. yüzyıl tezkirelerinde nazire ve nazire ile ilgili kavramlardan nakize, cevâb, tazmin ve müşâare ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almıştır. Müstakil olarak isimleri geçen bu kavramlar çeşitli yönleriyle tezkirelerde ele alınmıştır. Tezkirelerde kullanımı bakımından nazire kavramına bakıldığında, nazire ile cevâb'ın bir anlam karmaşası içerisinde birbirleri yerine kullanıldığı görülmüştür. Kimi tezkire yazarları tarafından mesnevilere yazılan nazireler "cevâb" kavramı ile açıklanırken kimi yazarlar tarafından kaside veya gazellere yazılan nazireler için kullanılmıştır. *Latîffî tezkiresinde* Behiştî, Fuzûlî-i Bağdâdî ve Taşlıcalı Yahyâ gibi hamse kaleme almış şairler ve yazdıkları hamse için "cevâb" kavramının kullanıldığı görülmüştür. Fakat hamseler için cevâb kavramının kullanımı diğer tezkireler için geçerli bir durum değildir. Latîffî haricinde dönemin diğer tezkirelerine bakıldığında kasideler için de gazeller için de cevâb kavramının kullanıldığı belirlenmiştir.

Sonuç itibariyle cevâb kavramı ile ilgili söylenebilecek olanlar şunlardır:

- Cevâb kavramı hamselere, gazellere ve kasidelere yazılan nazireler için kullanılabilir.
- Yapılan tanımlamaların birçoğu cevâb kavramını tam karşılamamaktadır. Bu yüzden cevâb bütün tanımları kapsayan geniş bir kavram olarak düşünülmelidir.
- Özellikle *Latîffî tezkiresine* göre cevâb kavramı hamseye yazılan nazireler için kullanılmaktadır. Diğer nazirelerde bu durum söz konusu değildir.
- "Cevâb" kavramı ile ifade edilen gazellere ve kasidelere yazılmış nazirelerde bazı şairler öne çıkmıştır. Kasidelerine cevâb yazılan şairler Zahir-i Faryabî, Hâfız-ı Şirâzî, Hâce-i Selmân ve Molla Câmî iken eser olarak en fazla cevâb yazılanlar Hâfız'ın hamsesi, Zahir-i Faryabî'nin kasideleri ve Molla Câmî'nin gazelleridir.
- Osmanlı sahasında Lamî Çelebi'nin *Hüsn ü Dil*'ine yazılan nazirelerin cevâb olarak alındığı görülmüştür. Hüsn ü Dil haricinde Ahmed Paşa ve Necâtî Bey'e yazılan nazirelerin de kimi tezkire yazarları tarafından cevâb olarak alındığı tespit edilmiştir.

- f. Cevâb kavramı ile ilgili bütün kullanımlar değerlendirildiğinde yazılan nazire bir eserin tamamına yazılmışsa bu durum tezkire yazarlarının nezdinde cevâb kavramı ile açıklanmıştır.
- g. Tezkirelere göre bahsi geçen cevâb kullanımları dışında bir şairin bir olay, durum veyahut konu hakkında kaleme aldığı şiirlere bir başka şairin latife yollu ya da ciddi bir biçimde karşılık vermesi de cevâb kavramı ile açıklanmıştır. Buradaki cevâb kavramı direkt olarak kelimenin anlamından ortaya çıkmıştır. Bu cevapları yazarken şairler kimi zaman naziredeki gibi vezin, kafiye ve eda uyumuna dikkat etmişken kimi zaman bunu göz ardı etmiştir.

Nazire ile ilgili bir diğer kavram “müşâare”dir. Edebiyat terimi olarak bu kavram, bir şairin şiirine aynı vezin, kafiye ve redifte nazire yazmak olarak kullanılmıştır. Tezkirelerde kimi şairler bu duruma dikkat ederken kimi zaman bu uyum göz ardı edilmiştir. Kavram, nazire ile ilgili olarak kullanılırken bazı durumlarda şairlerin vezin, kafiye uyumunu göz ardı ederek birbirlerine yazdıkları karşılıklı şiirleri kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Edebiyat terimi olarak bir şairin şiirindeki bir mısrayı ya da beyti alıp kendi şiirine katmak anlamına gelen tazmin de tezkirelerde rastlanan nazire ile ilgili kavramlardan biridir. Tazmindeki esas amaç başka bir şiirin alınıp farklı nazım şekilleri ile tamamlanması olduğu için tazmindeki nazım şekilleri değişiklik göstermektedir. Naziredeki gibi şairler tazminde de sevdikleri, hürmet ettikleri şairlerin şiirlerini tazmin etmişlerdir. Tazmin edilen bu şiirlerde tazmin edilen şiir ve ortaya çıkan şiirde vezin, kafiye ve redif uyumu aranmıştır. Dikkat edilen bir diğer unsur şiirin tazmin edildiği şairin anılmasıdır. Tezkirelere göre tazmin edilen şairin adının anılması durumu döneminde usta olan ve bilinen şairlerin mısra ya da beyitleri için geçerli bir durum değildir. Zâtî, Bâkî'nin bir beytini tazmin ettiğinde bu durumla ilgili “Bâkî gibi büyüleyici bir şairin şiirini almak ayıp değildir” diyerek Bâkî'nin ismini anmamasının ayıp olmadığını söylemiştir.

Nazirenin karşıtı olan “nakize” de tezkirelerde bahsedilen kavramlardandır. Bir şiirde anlam olarak zıttının kastedilerek nazire yazılması olayı olan nakize, nazirenin aksine kullanımı en az olan kavramdır. Tezkirelerin tamamında nakizeye iki yerde rastlanmıştır. Bunlardan ilki Sagârî'nin Necâtî Bey'in şiirlerine yazdığı nakizelerdir. Sagârî, neredeyse Necâtî Bey'in tüm şiirlerine nakizeler yazmış fakat bunlar günümüze ulaşmamıştır. Nakizenin kullanıldığı ikinci yer, Likâyî'den bahsedilen bölümde yer almıştır. Likâyî, Ahmedî-i Tebrîzî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserine nazire yazmak isterken bu amacından sapmış ve nakize yazmıştır.⁶ Dönemin padişahına sunulan eser, padişahın emriyle yakılmıştır.

⁶ Cemal Kurnaz bahsedilen şairin Ahmedî olduğunu söylemiştir. Fakat son çalışmalar ışığında Ahmedî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* adlı bir mesnevisinin olmadığı, bu eserin Ahmedî-i Tebrîzî'ye ait olduğu ortaya çıkmıştır.

bk. Kurnaz, 4; Gülüm, 2021, 50.

Nazirelerin birçoğu bir şiire yazılmışken bazıları eserin tamamına yazılmıştır. Tezkirelere göre 16. yüzyılda bir eserin tamamına nazire yazan yirmi dokuz şairin ismi geçmiştir. Adı geçen şairlerin yazdıkları nazirelerin büyük bir çoğunluğunun Fars şairlerinin eserlerine olduğu tespit edilmiştir. *Hâfız Divanı* ve *Deryâ-yı Ebrâr* tamamına nazire yazılan eserlerin başındandır. Nicelik olarak bu iki eseri Katîbî'nin *Hücre ü Şütûr* ve *Tecnisâd*'ı ile Cem Sâdî'nin *Nuniyye* adlı eserine yazılan nazireler takip etmiştir. Osmanlı sahasında ise Lamî Çelebi'nin *Hüsn ü Dil*'i, Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'i ve Mesîhî'nin *Şehr-engîz*'inin tamamına nazireler yazılmıştır. Eserin bütününe yazılan nazirelerin neredeyse tümü mesnevilere yazılan nazirelerdir. Bu durumda nazirelerin hangi nazım şekilleri ile yazıldığı hususunda bazı değişiklik yapılması gereklidir. Köksal'ın tasnifinde nazirelerin yazıldığı nazım şekilleri üç gruba ayrılmıştır. Bunlar mesnevilere yazılanlar, diğer nazım şekillerine yazılanlar ve bir eserin tümüne yazılanlardır. Dikkat edildiği üzere mesnevilere yazılan nazireler, bir eserin tamamına yazılan eserlerin içerisinde yer alabilmektedir. Özellikle tezkirelerdeki kullanımlara bakarak eserin tamamına yazılan nazireler ve diğer nazım şekillerine yazılan nazireler tasnifi daha doğru bir tasnif olacaktır.

Nazirecilik geleneğinin çok önemli bir kısmını şiirlere yazılan nazireler oluşturmaktadır. Tezkirelere göre şiirlere yazılan nazirelerle ilgili tespitler şu maddeler altında açıklanabilir:

- Dönem tezkirelerine göre şiirlerine en fazla nazire yazılan iki isim vardır. Bunlar Necâtî Bey ile Ahmed Paşa'dır.
- Ahmed Paşa'nın "kasr", "güneş", "la'l" ve "ateş" kasideleri en fazla nazire yazılan kasidelerdir.
- Necâtî Bey'in "hatem", "giriş giriş", "koynına" ve "döne döne" redifli şiirleri ise en fazla nazire yazılan gazellerdir.
- Ahmed Paşa ve Necâtî'nin haricinde en fazla nazire yazılan şiirler Hâfız'ın şiirleridir. Hâfız'ın şiirlerinden sonra ise Hâce-i Selmân'ın şiirlerine yazılan nazireler gelmektedir.
- Nazireler ile ilgili çalışmalarda yer almayan gereklilik, padişah isteği, katılım isteği ve şairlik yeteneğini ölçme gibi sebepler Âşık Çelebi tezkiresinde örneklerle belirtilmektedir.
- Tezkire yazarları, tezkirecilik haricinde şairlik yeteneklerini sergilemek amacıyla nazireler yazmış ve onların şiirlerine de nazireler ile karşılık verilmiştir.
- Tezkirelere göre şairlerin nazire yazma sebeplerinin altında genellikle üstünlüğünü kanıtlama çabası yer almaktadır. Bu sebep haricinde şairler, karşısındaki şairi takdir etme, zemin şiiri yazan şairi geçme arzusu, meydan okuma ve dostluk göstergesi olarak nazire yazma, genç şairleri teşvik etmek amacı ile nazire yazma gibi sebeplerle nazireler yazmışlardır.

Kaynakça

- Aktaş, Hasan. “Nazirecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları”. *Hece*, 53-55 (2001), 282-294.
- Ambros, Edith Gülçin. “Nazire, The Will-o’-the wisp of Ottoman Dîvân Poetry”. *Wiener Zeitschrift für die Kunde Des Morgenlandes*, 79 (1989), 57-65.
- Atalay, Mehmet - Vanlıoğlu, Mehmet. *Edebiyat Lügati*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1994.
- Banarlı, Nihad Sami. “Büyük Nazireler Mevlid ve Mevlid’de Milli Çizgiler”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (1963), 1-24.
- Canım, Rıdvan. *Latîfi Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-216998/latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzama.html>
- Canpolat, Mustafa. *Ömer bin Mezîd Mecmû’atü’n-Nezâ’ir*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.
- Çeri, Ahmet. *Tebrizli Ahmedî’nin Yûsuf u Zelîha İsimli Eseri (vr. 35b-70b) (İnceleme-Metin-Dizin)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Ergun, Sadettin Nüzhet. “Hasan Oğlu ve Yeni Bir Gazeli”. *Millî Mecmua*, 9/107 (1928), 1721-1722.
- Ertek Morkoç, Yasemin. *Eğridirli Hacı Kemal’in Câmi’u’n-Nezâ’ir*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Ertuğ, Atilla. “Arap Dili ve Edebiyatında Lafzî Sanatlar ve Kuran-ı Kerim’deki Örnekler”. *ATLAS Journal*, 7/44 (2021), 2159-2177.
- Gıynaş, Kamil Ali. *Pervane Bey Mecmuası*. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2014.
- İsen, Mustafa vd. *Heşt Behişt, Sehî Bey*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017a. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&refer=8816E9D43A0753D1CD6190B43AAD44746220F9FFC2400A5EBE5209E58D62D4D8
- İsen, Mustafa. “Divan Şiirinde Nazire Geleneği”. *Mavera*, 54 (1981), 24-26.
- İsen, Mustafa. *Kühü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısmı*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017b. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194288/kunhul-ahbarin-tezkire-kismi.html>
- Kaplan, Hasan. “Bir Yarışma Olarak Nazire: 16. Yüzyılda Ödüllü Bir Nazire Müsabakası”. *KÜLTÜRK Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5 (2022), 35-60.

- Kaya, Bilge. *Hisâlî, Hayatı, Eserleri ve Metâli'u'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Kılıç, Filiz. *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-210485/asik-celebi-mesairus-suara.html>
- Kılıçarslan, Orhan. *Eğridirli Hacı Kemal Câmî'u'n-Nezâ'ir Eksik Şiirler Bâyezid Nüshası No: 5782 (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2022.
- Korkmaz, Zeynep. *Tebrizli Ahmedî, Yûsuf u Zelîha (vr. 71a-102b) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014.
- Köksal, M. Fatih. *Sana Benzer Güzel Olmaz -Divan Şiirinde Nazire*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2018.
- Kurnaz, Cemal. *Osmanlı Şair Okulu*. İstanbul: Birleşik Yayınları, 2007.
- Macit, Muhsin. *Gelenekten Geleceğe*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.
- Olgun, Tahir. *Tahirü'l-Mevlevî Edebiyat Lügati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- Öbek, A. İhsan. *Klasik Türk Edebiyatında Müşâare (Fâiz-Sâfi)*. İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları, 2005.
- Solmaz, Süleyman. *Ahdî, Gülşen-i Şu'arâ*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-201251/Ahdî-gulsen-i-suara.html>
- Sungurhan, Aysun. *Beyânî Tezkiresi*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018a. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78352/eski-turk-edebiyati.html>
- Sungurhan, Aysun. *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ*. E-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018b. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194494/kinalizade-hasan-celebi-tezkiretus-s-uara.html>
- Tevfik Fikret. "Nazire-perdâzlık". *Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları*. ed. İsmail Parlatır. Ankara: TDK Yayınları, 1987.
- Yapıcı, Ali İhsan. *Ahmedî'nin Yusuf u Züleyhâ'sı*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Yavuz, Kemal. *Türk Şiirinde Nazire*. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 10/10 (2013), 359-424.
- Yılmaz, Kadri Hüsnü. *Divan Şairlerinin Meydan Okumaları ve Kendi Şiirlerine Nazire İstekleri*. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7/3 (2018), 1660-1678.